

श्री नवीन का.ति.स. कटारी.

प्रथम भाग
मध्यम भाग
अन्तिम भाग

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કોર્પોરાશન વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૫૩૮ તર્ગીક

પુસ્તકનું નામ હુલિલ હુશી

વિષય ૬- : ૩

શ્રી નવિન

કાતિલ કટારી

(ડિટેક્ટીવ રસભરી નવલોકા)

લિખક:- મી. જાનવા,
કોટ સરીલ કાલુપુર અમદાવાદ.

પ્રકાશક:-

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા,
કાલુપુર રોડ-અમદાવાદ.

મૂલ્ય ફક્ત આઠ આના

પ્રથમ આવૃત્તી

પ્રત ૩૦૦૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૫૪૮

આ છુક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી

સર્વે હક્ક પ્રકાશક કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળાએ

પોતાના સ્વાધીન રાખ્યાં છે માટે કોઈએ છાપવું

અગર છપાવવું નહિ.

ધી રાયલ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પટેલ રાયચંદ હીરાચંદે છાપી

ટ. કાલુપુર કપાસીઆ બજાર-અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૮૭

સને ૧૯૩૧

પ્રસ્તાવના.

આ એક નાની વાર્તા ઉપરથી મોટી વાર્તા બનાવવામાં આવી છે; મેં શેઠ કેશવલાલ દુધવાળા તરફથી મને સદરહુ નાની વાર્તા વધારી આપતાં મળતાં તેમાં ધણો સુધારો વધારો કરી આ વાર્તા થોડી કાઢવામાં આવી છે. આમાં “કરે તેવું પામે અને ખોદે તે પડે” તેના ઉપર આનું મંડાણ છે. અને છાનામાં છાની વાતો, કર્મો વગેરે કદાપિ પણ છાના રહેતા નથી. વખત આવે તે જાહેરજ થઇ જાય છે, જગતની નજરે અપમાનની કમોતે મરવું પડે છે, અથવા અપમાન સહન ન થઇ શકવાથી કમોતે મરણનો આસરો લેવો પડે છે;

યુવાની દિવાનીની કહેવત ધણા ભાગે જમતમાં ખરી થતી જોવામાં આવે છે, અને તે દિવાનીના સમયમાં કેવા કેવા કામો થાય છે? અને પરિણામ કેવા ભયંકર આવે છે, તેનો આ વાર્તામાં આછો ચિતાર દોરવામાં આવ્યો છે, જે આ વાર્તા વાચક વર્ગમાં સહેજ પણ બોધદાયક નીવડશે તો તે મારી મહેનતનું પરિણામ ગણી સંતોષ માનીશ. તેથી વધુ વાંચકવર્ગ પાસે શું છંદ્રું.

આનવા.

સ્વદેશી માલને ઉત્તેજન આપો.

૧૯૩૦ ના નવસારી પ્રદરશનમાં સોનાનો ચાંદ મેળવનાર મીશુબતીઓ અમારા કારખાનામાં સુરજ છાપ તથા હરથ છાપની મીશુબતીઓ બનાવવામાં આવે છે. માટે આપ દેસી બન્ધુઓ માલ ખરીદ કરી આભારી કરશો. બનાવનાર, ધી વેસ્ટન ઇન્ડીઆ ઓઇલ પેરોડુક્ટ કું. લા. બાલીમારા બહાર ગામ સેલીંગ એજન્ટો જોષએ છીએ લખો.

ગુજરાત એન્ડ કાઠીઆવાડ સાલ એજન્ટસ

ખોળ અલીમહમદ રામજીભાઈ એન્ડ પ્રધર્સ

ઠે. કાલુપુર બહાર કપાસીઆ બજાર ભગુભાઈ કેશવલાલના ઉદ્દેશમાં અમદાવાદ નં. ૨.

સ્વદેશી માલને ઉત્તેજન આપો.

ધી ઓલ ઇન્ડીઆ ટી સપલાઈ કું.

રજીસ્ટર નં. ૪૪૬૨

અમારી કું. માં સુંદરી છાપ પાષસ પેકેટ તથા દરેક નાની મોટી સાઈઝના પેકેટ પેક કરવામાં આવે છે માટે આપ એક વખત ખરીદ કરી આભારી કરશો એવી આશા છે વધુ વીગત માટે લખો વેપારીઓને સાર કમીશન આપવામાં આવે છે. ઠે. કાલુપુર બહાર કપાસીઆ બજાર ભગુભાઈ કેશવલાલના ઉદ્દેશમાં અમદાવાદ નં. ૨.

રજીસ્ટર ડીઝાઇન.

કાતિલ કટારી.

ડિરક્ટીવ નાની નવલકથા.

પ્રકરણ પહેલું.

પંડયાને ત્યાં પ્રેત !

આજે યમદિતિયાનું પર્વ છે. મથુરામાં મોટી ધામધુમ છે. દેશ દેશાન્તરના યાત્રાળુ લોકો યમુનાસ્નાન કરવા તથા દેવદર્શન કરવા માટે મથુરામાં આવ્યા છે, સૂર્યોદય પહેલાંજ યમુનાના ઘાટ પર એટલી ભીડ જામી છે કે, યમુનાસ્નાન કરનારાંઓને યમુનાજીના જલના કિનારા સુધી જવામાં મહા કષ્ટ ઉઠાવવું પડે છે. કડકડતી ઠંડી પડી રહી છે. હાથ કંપે છે અને હાંત ખટખટે છે. સરીર બરફની પેટે ઠરી જાય છે, છતાં શ્રદ્ધાળુ લોકો યમુનામાં સ્નાન કરી યમરાજે તેમની બહેનને આપેલા વચન પ્રમાણે યમયાતનાથી છુટવા માટે યમુનાજીમાં સારી રીતે સ્નાન કર્યા સિવાય જલમાંથી બહાર નિકળતા નથી. યમુનાજીના ઘાટ ઉપર કાનને ફાડી નાખે એવી " યમુના મૈયાકી જય ! " ની ધીર ગર્જના થઈ રહી છે. મથુરાના બજારના તથા મંલીકુંચીના નાના મોટા સર્વ રસ્તાઓમાં ધણુ તણ મૂકવાની જગા નથી - સર્વ સત્તા મનુષ્યોથી ઉભરાઈ રહ્યા છે. આખા હિન્દુસ્તાનમાંથી તથા આજુબાજુનાં ગામોમાંથી લાખો લોકો યમુનાસ્નાન કરવા મથુરા આવ્યા છે. બહાર મામથી ધણાં ભક્તજનો પાપોનું નિવારણ કરવા, યવિત્ર બનવા, અને પોતપોતાની આશા પૂર્ણ કરવા આ યવિત્ર ધામમાં આવે છે. તેમનાં ઉતરવા તથા રહેવાના સ્થાનો ધણાં છે; પણ હયા

અજવાળા વાળા, સ્વચ્છ તથા સર્વે પ્રકારની સગવડ વાળા સ્થાનો તો નામનાજ છે; દરેક બ્રાહ્મણ દર્શનાર્થે આવતા ભકત જનોને પોતાને ત્યાં ઉતારવા ઇચ્છતા હતા, અને તેના માટે જૂઠું બોલવામાં પણ તે કમાણ કરી જતા હતા. કારણ યાત્રાના સમયમાં તેમને એટલી કમાણ થતી કે ઘણાં ખરાંને તો આખા વર્ષની ખર્ચી મળી જતી હતી. કૃષ્ણમલીમાં રહેતા કિર્તી-યશ નામે પંડ્યાજીના જીવનનો આધાર કહો કે તેમની કમાણ કહો તે સર્વે આ યાત્રાના સમયમાં મળી જતી હતી. યાત્રાનો સમય આવતાં તેમનામાં નવેસરથી યુવાની આવતી જતી હતી.

અર્થાત યજ્ઞમાનોની વાટ જોતા જોતા પંડ્યાજી થાક્યા અને “જય યમુના મૈયા કી!” કહી ઉભા અને માર્ગ ઉપર નિરાશામય નજર નાંખતાં તેમની નિરાશા આશ્વામાં ફરી ગઇ. કારણ એક બે જણ જેમાં એક સ્ત્રી તથા એક પુરૂષ તેની ચાલ તરફ આવતા જણાયા અને યુવાન હતા. સંસારના સણટા પલટાનો તેમને અનુભવ નોહતો. દરેકના મનમાં નવિન નવિન ઉમંગોએ વાસ કર્યો હતો; અને ત્યાંજ રહી વધતી માંગતા હતા. અર્થાત તેઓએ કિર્તી-યશને ત્યાં પોતાનો મુકામ કર્યો હતો.

આ બંને પતિ પત્નિ હતા, યુવાન બાળાને અંતઃકરણપૂર્વક નોહતો હતો. આર્થી તે તેનું મન જીતી લેવા માંગતો હતો, પણ કાણ જાણે બાળા સ્વભાવિક રીતે પતિના પ્રેમને ગણકારતી નોહતી. અને જાણે હુબા ભાવે ન મળતી હોય તેમ ચારીક્રીથી જોનારને તરત જણાઈ આવતું હતું.

“પ્રિયે! હવે ક્યાં જશું?” યુવાને રૂમમાં નિરાંતે બેસીને કહ્યું.

“ક્યાં જવાનું છે? દર્શન કરે કહી મારા માતા પિતાને ઘેર.”

“ત્યાં ક્યાં સુધી રહીશ.”

“મારી મરજી હોય ત્યાં સુધી.”

“તું આમ કેમ બોલે છે; શું અંતઃકરણમાં મારી પ્રત્યે સહેજ પણ લાગણી નથી? શું તું સંસારમાં આવી તેનો લઢાવો મેળવવા નથી માંગતી? વાત સી છે. મને નથી સમજતું કે તું આમ જા માટે કરે છે; મારો વિચાર તો હવે અન્યથા છે.”

“શો વિચાર છે?” બાબાએ વચમાંજ કહ્યું.

“તારા માતા પિતાના ઘેર ન જતાં મારે ઘેર તને લઈ જાવું. કેમ તું આવીશને.”

“શું તમે આવો કરાર કરીને આવ્યા છો, મારા માતાપિતાને છેતરી મને દર્શન કરાવવાના બાને અત્રે લઈ આવ્યા છો? જો તમારા આવા વિચાર હું જાણત તો કદાપિ તમારી સાથે ન આવત. હું મારા માતા પિતાનું દિલ દુઃખાવવા નથી માંગતી.

“એટલે?”

“હું તમારા વિચાર પ્રમાણે ચાલવા અશક્ત છું.”

“ત્યારે તેમ કરવુંજ પડશે; જો નહિ માને તો બળજબરીથી તને લઈ જરી પડશે.” કુચને સહેજ ચુસ્તમાં કહ્યું.

“એમ”

“હા.”

“જોવું છું કે તમે કેવી રીતે મને લઈ જાવો છો. જુઓ હું તમોને તાકીદ આપું છું, કે તમે આમ કરશો તો સાફ નહિ થાય તમો સુખી નહિ થાવો.”

“હું સુખી નહિ થાવું તો બલે પણ મારે તને સુખી કરવી છે.”

“મારે તમારા એવા પ્રકારના સુખની જરૂર નથી.”

“સાઈ હમણું તો ઉઘી જા. સવારમાં જોઈ લેવાશે.” યુવાને વાત પતાવતાં કહ્યું અને હુબીસ્તર પોતાના હાથે પાથરી ઉઘી ગયો.

બાળાએ તેનો કાંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ, માત્ર ચિહ્નકાર બેરી નજરે તેની સામાં જોઈ રહી. યુવાન ધસધામટાડી ઉઘ લેવા લાગ્યો. ત્યારે બાળા તે રૂમની એક બારીમાંથી દુર નજર ફેરવવા લાગી, તેની નજર કોઈને શોધી રહી હતી.

બરાબર એક વાગ્યા સુધી તે બારી આગળ ઉભી રહી, પણ તેને કાંઈ જણાયું નહિ. એથી નિરાશ થઈ પોતાની પથારી આગળ આવી તેના ઉપર બેસી ગઈ; અને જાણે મોટી ચિન્તામાં ન હોય તેમ જણાવવા લાગી; અને તેના કોઈ વિચારમાં કુખી ગઈ કે તેને આગળ પાછળનું કાંઈ પણ જાન રહ્યું નહિ. આમ બહુ સમય પસાર થઈ ગયો કે બારીમાં કોઈનો અવાજ થયો. કે તેની વિચારમાળા તુટી અને તે તરફ તેની નજર પડી કે “ઢાલા! આવ્યા.” એવું એવું બોલાઈ ગયું. પરંતુ આવનાર વ્યક્તિએ સાવધાની સાથે ચુપ રહેવા ઇશારો કર્યો. જેથી આગળ બોલી શકી નહિ, પણ તરત ઉભી થઈ તેને વળગી પડી. આ આવનાર કોણ હશે?

“ઢાલા! મને લઈ જાવો. નહિ તો સવારમાં તે પોતાને ફેરફાર લઈ જશે. માટે આવો.” કહી તે આવનાર યુવકને બારી તરફ ખેંચવા લાગી.

“નહિ.”

“કેમ? શું છે?”

“આમ ન જવાય. એક વાર આપણા માર્ગમાં નડતા કંટકનો નાશ કરવો જોઈએ, નહિ તો પછી આપણે આક્રમકમાં આવી પડણું ઢાલી.”

“હે! શું તેમને મારી નાંખશે?”

“ત્યારે શું જીવતો રહેવા દઇ આપણાં સુખને દુઃખમય બનાવી દેશે?”

“નહિ. નહિ. બહાલા તેમને મારશે તો નહિ; તેમણે આપણું શું ખગાડ્યું છે? મને નહિ જીવે તો આપો આપ આત્મા જશે; અને આપણે આનંદમાં રહેશું.”

“નાદાન છે. નાદાન, હવે તો તેને મારી નાંખેજ છુટકા. તેમ કરવાથી ડમલ લાલ થશે, એતો એકે આપણા માર્ગમાંથી આડામેલ અવગ થશે, સાથે તેની પાસે જે માલ છે, તે પણ આપણા હાથે ભાગશે, આથી આપણે વધુ આનંદ ભોગવી શકીશું.”

“ના. ના. બહાલા. તેમ ન કરતા. નહિ તો હું જીમ પાડીશ.”

“ખબરદાર, જે જરા પણ ખેલો તો આ જરો જોયો છે; તેની સાથે તારા પણ કાળજીમાં ભોંકી હતી નહતી બનાવી દેવામાં આવશે” કહેતાં આવનાર યુવાને જરો કાઢી તે બાળાની છાતી આગળ મુકતાં કહ્યું.

બાળા આથી ધ્રુજી ગઇ. તેની બચકી બંધાઇ ગઇ;

બાળાને મુકી તે આવનાર વ્યક્તિ તે ઉંઘતા યુવાન પાસે આવ્યો અને પોતાનો જરો ઉગામી તેની છાતીમાં માર્યો. ખચ કરતાં અવાજ થયો. બાળા તેમ નહિ કરવા દેવા દોડી પણ તે આવે તે પહેલાં તો જરાએ પોતાનું કામ પૂર્ણ કરી નાંખ્યું. બાળા જાણે ખેભાન હાલતમાં ન હોય તેમ તે જુની યુવાન સામાં જોઇ રહી.

“શું જીવે છે? ઉભી થા. તૈયાર થા. નહિતો તારા પણ અવાજ હાલ થશે. સમજી!”

“મને. મને. મન.....મ.....મ.....ને.”

"હા. હા. તને. તું થું વાધનું માથુ લાવી. ચાલ બધી જાણુસો તથા રોકડ મને આપી દે. અને મારી સાથે આવવા તૈયાર થઈ જા. બાળા તે આવનાર બુવાનને વશ થઈ ગઈ.

દરરોજ સવારે મથુરાનાં વૈષ્ણવ મંદિરોમાં મોટી ધામધુમ થાય છે. યમદિતિયાને દિવસે લાખો મનુષ્યો યમુનામાં સ્નાન કરી મંદિરોમાં દર્શનાર્થે જતાં હોવાથી મંદિરોમાં ભારે ભીડ થાય છે.

લગભગ આઠ વાગ્યાના સુમારમાં જ્યારે મૃધુવદન સ્નાન કરતો હતો ત્યારે તેના એક નોકરે આવી તેને કહ્યું:—

"સાહેબ! એક વૃદ્ધ માણસ આપને મળવા પધ્ધે છે. તેના મકાનમાં ખૂન થયું છે, એવું તે કહે છે "

તે યમદિતિયા પર ખાસ ડ્યુટીપર નિમાદને એક અડવાડિયા ખાટે મથુરા આવ્યો હતો. આવા મેળાઓમાં ધણા ગુન્હા બને છે. દરવરસે યમદિતિયા પર કંઈ નહીં ને કંઈ એવા મામલા મળી આવે છે કે, તેની પાછળથી તપાસ કરવી મહા મુશીબત લયું કામ થઈ પડે છે. તેથી આ વર્ષે એ મેળામાં બનતા ગુન્હાઓની તાબડોતબ તપાસ કરી અપરાધીઓને પકડવાનું કામ સોંપી તેને ડિટેક્ટીવ ખાતાએ મથુરા મોકલ્યો હતો.

તેમણે નોકરની વાત સાંભળી જેટલી ઉતાવળ થાય તેટલી ઉતાવળથી તે નાહી ધોઈ તેની ઓફીસમાં આવ્યો. ઓફીસમાં આવી જોયું તે એક વૃદ્ધ મનુષ્ય એક બેન્ચપર છાનોમાનો બેઠો છે. ડેસો પોતાના વિચારમાં એવો લીન થઈ ગયો હતો કે, મારા આવવાની ખબર સૂઝ્યાં તેને પડી નહિ; જ્યારે તેણે ટેબલ પાસે જઈ પુરશી ખેંચી ત્યારેજ વૃદ્ધને તેના આવવાની વાત જાણી.

એ ડાસાની હિમ્મત પાંસઠ વર્ષેથી ઝાઝી નહોતી. ગૌરવરાણું શરીર, કાવણ્યતાશુન્ય મુખ, માથાપરના તથા દાઢી મૂઝના સઘળા વાળ સફેદ, શરીરમાંથી લટકી પડેલાં માંસ ચાંમડી તથા આંખો ઉંડી પેસી ગયેલી તેજહિન હતી તેણે પહેરેલાં કપડાંમાં એક ધોતીઉં. એક વૈષ્ણવી ફેમનની બંડી, ખભાપર રાધાકૃષ્ણ ઉપરણો, માથાપર ભૈયાસી મલમલની ભરેલી ટોપી તથા પગમાં દેશી જોડા હતા.

મારી પુરશી ખડખડતાંજ તે ચમકીને બેન્યપરથી ઉભો થઈ ગયો અને એ હાથ જોડી બોલ્યો:—

“ મહેરબાન સાહેબ ! મને બચાવો ! બચાવો ! મારો નાશ થાય છે ! બચાવો ! આ ગરીબ બ્રાહ્મણને જીવતદાન આપી બચાવો ! જન્મમના યા તમારું ભલું કરશે. જય જમુના મૈયાકી ! ”

ડાસો કોઈ મોટા હુ ખમાં પડ્યો છે. એવું એના ચહેરા ઉપરથી સમજાતું હતું. મધુવદને તેને ધૈર્ય આપી શાન્ત કર્યો તથા પાસેની પુરશીપર બેસવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

ડાસો પુરશીપર બેઠો એટલે મધુવદને પૂછ્યું:—“ આપ ક્યાંથી આવ્યા છો ? ગભરાઓ નહિ. સર્વ હકીકત વિગતવાર કહો, મારી તમને શી મદદ જોઈએ છીએ તે જણાવો.”

ડાસો વિનિત બાવથી બોલ્યો:—“ હું મથુરામાં કૃષ્ણગલીમાં રહું છું. મારા મકાનમાં એક ખૂન થયું છે. મને એ ખૂનના ઝગડામાંથી બચાવો સાહેબ ! ”

ડાસાની વાત સાંભળી તે આશ્ચર્યમાં પડ્યો. એક બંદા માણસના અને તે પણ મથુરાજીના ચોખ્ખાજી—એક પંડ્યાના ઘરમાં ખૂન ! તીર્થસ્થાન મથુરાજીની કૃષ્ણગલીમાં આવી મનુષ્ય હત્યા ! ધણીજ આશ્ચર્યની વાત !

મધુષદને ડાસાને પૂછ્યું:—“ તમારા પોતાના ધરમાંજ ખુન થયું છે. ?

ડાસો:—“ જી, હા; મારા પોતાના ધરમાંજ ખુન થયું છે. હું વગર મોતે માર્યો ગયો ! માઈ નામ, કિર્તી યશ સર્વ માર્શુ જાય છે. મારી આજીવનિકા સુદાં મારી જશે ! ”

મૈ:—“ કાનું ખુન થયું છે ? ”

ડાસો:—“ મારા એક ભાડુત યજમાનનું માઈ મકાન ખે ચો-કમું છે. અન્દરના ચોકમાંના ઓરડામાં હું સહપરિવાર રહું છું અને બહારના ચોકમાંની ઓરડીઓમાં ભાડુન યજમાનો ઉતરે છે. મારા ભાડુનો કાયમના ભાડુતો નથી હોતા. દૂર દૂરથી જે ગોકુળ-મથુરાની યાત્રા તથા યમુનાપાન કરવા આવે છે તેજ લોકો-યજમાનો એક, બે, ત્રણ કે ચાર અઠવાડિયાં માટે એ ઓરડીઓમાં રહી ચાલ્યા જાય છે. હું તેમની પાસેથી દરરોજના દિસાએ ભાડુ લઉં છું. ભાડા ઉપરાંત જતી વખતે દક્ષિણ તરીકે તેને જે આપવાની પ્રજ્ઞા હોય તે આપે છે-કાષ ચાર આના, કાષ આઠ આના, કાષ રૂપીઓ, કાષ પાંચ રૂપીઆ, જેને જેટલી શ્રદ્ધા હોય તેટલું તે આપે છે તે ઉપરાંત ભાંગ-કંડી પીવા મળે છે અને ચકાયક પણુ ઉડે છે ! ”

એટલું કહી વૃદ્ધ બ્રહ્મણ-ચોખ્ખાએ જય જમના મૈયાકી ! બોલો એક ઠંડો શ્વાસ લીધો; પછી જરા શાન્ત પડ્યા પછી તે આગળ બોલ્યો—
“ આજ યમ દિતિયા છે. આવુ આવુથી તથા દેશ દેશાન્તરમાંથી ધંજા લોકો યમુનારનાન કરવા અગ્યા છે. યમુનાજીના ઘાટ પર જેવી ભીડ છે, તેવીજ ભીડ આખા મથુરામાં તથા અમારી કૃષ્ણ ગલીમાં પણ છે. મારા મકાનના બહારના ચોકમાં જેટલી ઓરડીઓ છે. તે

સર્વમાં આજ એ ત્રણ દિવસથી યાત્રાળુઓ ઉતર્યા છે. એ યાત્રાળુઓ પૈકી એકનું ખુન થયું છે !”

ડોસાની વાત સાંભળી તે ચમકી બોલ્યો:—“ ત્યારે શું તમે પૂરી હકીકત જાણ્યા વિનાજ અહીં ફર્યાદ કરવા આવ્યા છો ?”

તેનું કહેવું સાંભળી ડોસો ગરમ થયો નહિ. બોલ્યો:—“ હું ઘણો ગભરાઈ ગયો છું સાહેબ ! હું સર્વ હકીકત બરાબર કહી શકીશ નહિ. આપને યોગ્ય લાગે તે કરો. જય જમના મૈયાકી !”

વાસ્તવિક રીતે જોતાં ડોસો ઘણો ગભરાયો હતો, તેથી મધુવદનને તેના પર કોઈ જાતનો શક ગયો નહિ. અને તેને કહ્યું:—“ તમે જરા શાન્ત થઈ બેસો. સર્વ વાત સ્થિરતાથી મને સમજાવીને કહો. જો આપ ખરેખરા નિર્દોષજ હશે તો તમને ડરવાની કંઈ જરૂર નથી; મારાથી જનશે ત્યાં સુધી હું તમને બચાવીશ. ”

મધુવદનનું આવું કહેવું સાંભળી ડોસો કેટલાક વખત સુધી ચચુઆપ બેસી રહ્યો, પછી ધીમે ધીમે કહેવા લાગ્યો:—

“ જય જમના મૈયાકી ! ભગવાન આપનું બધું કરે ! હું વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ— મથુરાજીનો ચોમો-પંડ્યાજી છું. આ વૃદ્ધ પંડ્યાજીનો આશીર્વાદ કદી મિથ્યા જશે, નહિ. જય જમના મૈયાકી !”

તેણે એક શ્વાસ ફરીથી લઈ વળી આગળ કહેવા માંડ્યું. “ ગઈ કાલે સાંજના ચાર વાગ્યાના સુમારમાં એક ભલો જત્રાળુ સહકુટુંબ મારી પાસે આવ્યો. તેણે ત્રણ દિવસને માટે મારા મકાનમાંની એક ઓરડી ભાડે માંગી. હું બધી મળીને સોળ ઓરડીઓ ભાડે આપું છું. નીચે આઠ અને ઉપર આઠ. ઓરડીઓ જો કે નાની છે, પણ તે સાફસુફ અને ખુલ્લી છે. તેમાં પ્રકાશ તથા હવા સારી પેઠે આવે છે. કાલ સાંજ સુધીમાં—એ ગૃહસ્થ મારી પાસે આવ્યો ત્યાં

સુધીમાં—નીચેની સઘળી ઓરડીઓ અને ઉપરની છ ઓરડીઓ ભાડે અપાઈ ગઈ હતી, માત્ર બેઝ ઓરડીઓ ઉપલા ભાગમાં ખાલી હતી. એ નવા આવેલા ભલા ગૃહસ્થે એ બે ઓરડીઓ પૈકી એક ઓરડી પસંદ કરી. તથા દિવસના પાંચ રૂપીઆ ભાડું ઠર્યું. ભાડું મને તેણે અગાઉથીજ આપ્યું. મેં ઓરડીના તાળાની કુંચી તેને આપી. તે બંને સ્ત્રી પુરૂષ એ ઓરડીમાં રહ્યાં.”

“આજ સવારના સાતા વાગે જ્યારે હું એ ગૃહસ્થને આપેલી ઓરડીની આગળના વરંડામાંથી બહાર નિકળતો હતો ત્યારે મેં એ ઓરડીનાં બારણાં બંધ જોયાં. આઠ વાગતા સુધી બારણાં બંધ છે, એ જાણી મને નવાઈ લાગી. મેં વિચાર્યું—ધણ્યું કરી એ લોકો યમુનાજી સ્નાન કરવા ગયાં હશે, પણ ફરીથી બારણા તરફ જોયું ને તપાસ્યું તો બારણાં અંદરથી બંધ કરેલાં હતાં ધણું કરીને દૂરની મુસાફરીમાંથી આવ્યાં હશે તેથી થાકી ગયેલાં હોવાથી હજી સુધી ઉંઘતાં હશે, એવો વિચાર કરી ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો; થોડે દૂર જતાં હું અકસ્માત ચમકી ઉઠ્યો! એ ઓરડીમાંની ચોકડીમાંથી પાણી જવાની જે મોરી આગલા વરંડામાં થઈને જતી હતી, તેમાં લોહી જોવામાં આવ્યું! એ લોહી જોતાંજ મારા હોશ ઉડી ગયા! આ શું થયું! જરા નીચો નમી એ મોરી ખરિકાઈથી જોવા લાગ્યો અંદરથી મને એ લોહી વહી આવતું જણાયું. ઉઘાડી ઓરડીના બારણાને ધક્કો માર્યો, પણ કાંઈ બોલ્યું નહિ.”

“આ ગરબકાટ સાંભળી જોતા જોતામાં એ જગાપર ઘણાં માણસો ભેગાં થઈ ગયાં. સગળા લોકો પોકારી પોકારીને ઓરડીનાં બારણાં ઠોકવા લાગ્યા; પણ કંઈજ પરિણામ આવ્યું નહિ. કેટલાકે બારણું તોડી નાખ-

વાની સલાહ આપી, પણ હું ડરનો માર્યો ધુજતો હતો-મારાથી બારણું તોડવાનું સાહસ ના થયું. ”

“ થોડો વખત સ્તબ્ધ રહ્યા પછી મેં એ હકીકત પોલીસમાં જાહેર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. હું આપની ઓફીસમાં આવ્યો. આપના નોકરે આપ સ્નાન કરતા હોવાથી મને એસવા કહેવાથી હું બેઠો. આપ આવ્યા એટલે આપને મેં મારી હકીકત નિવેદન કરી છે હવે માત્ર આપનોજ જવાબ હશે. જે ઘટના બની છે. તે જોતાં તો મારી હવે બિનકુલ આશા તૂટી ગઈ છે-હવે પછી મારા મકાનમાં કોઈ યાત્રાળુ યજમાનો ઉતરશે નહિ. હાથ ? મારી પેદાસ બંધ થઈ ગઈ ? હવે હું શું કરીશ ? હું વગર મોતેજ માર્યો ગયો ! ”

આટલું બોલી વૃદ્ધ ચોબાળ બોલતો ચૂપ રહ્યો. મધુવદન તૈયારી કરવામાં વિલંબ કર્યો નહિ. કેટલાક પોલીસ સિપાઈઓને સાથે લઈ ઝડપટ કૃષ્ણગલી તરફ એ પંડ્યાળ સાથે રવાના થયો.

લગભગ અગીઆર વાગે તેઓ એ વૃદ્ધ પંડ્યાળને ત્યાં જઈ પહોંચ્યા ઓફિસમાંથી કૃષ્ણગલીમાં પહોંચતાં અર્ધા કલાકથી વધુ વખત લાગ્યો ન હતો.

પંડ્યાળનું મકાન દેખાવમાં મોટું પણ ઘણુંજ જૂનું પૂરાણું હતું. મકાનની એક તરફ બગીચો હતો. બગીચાની ચારે તરફ સોઢના સળીઆનું કમ્પાઉન્ડ ભરી લીધું હતું; પરંતુ એ લોખંડી સળીઆની દિવાલ સઘળી બાગી તૂટી હાલતમાં પડી હતી-મકાનની મરામત-દુરસ્તી ધણી વખતથી થઈ નથી એમ જણાતું હતું. બહારની દિવાલ પર લુણો લાગી તેના પરની છો સઘળી ઉખડી જવાથી ઇંટો દેખાતી હતી. ઇંટોમાં પણ કેટલીક ઇંટો લુણો લાગી ખરાબ જવાથી દિવાલમાં મોટાં ગાબડાં પડ્યાં હતાં.

પંડ્યાજીના કહેવા પ્રમાણે તેના મકાનના બહારના ચોકમાં બરાબર સોળ ઓરડીઓ હતી. મકાનમાં પેસતાંજ પંડ્યાજી મધુવદનને ઉપર લઈ ગયો અને જે ઓરડીની ચોકડીની ગટરમાં લોહી વહેતું હતું તે તેણે બતાવ્યું. થોડો વખત લોહી જોયા તપાસ્યા પછી મેં ઓરડીના બારણામાં એક વખત ધક્કો માર્યો, પણ અંદરથી કંઈજ ઉત્તર મળ્યો નહિ. મેં સિપાઈઓને ઓરડીનું બાણું તોડવા હુકમ કર્યો. મકાન જૂનું-પૂરાણું હોવાથી ઓરડીનું બારણું તોડતાં કંઈ વધારે મહેનત પડી નહિ બારણું ઉઘડતાંજ તે ઓરડીમાં દાખલ થયો અંદરનો દેખાવ જોઈ મધુવદન ચમકી ઉઠ્યો. જોયું તો પંડ્યાજીના મકાનની એ ઓરડીમાં એક યુવાન પુરુષનું પ્રેત પડ્યું છે !

પ્રકરણ ૨ જી.

પંડ્યાજીના ઘરની તપાસ.

પાછલા પ્રકરણની છેવટમાં:-“ વૃદ્ધ ચોખ્ખાજીના મકાનની આગસા ચોકમાં આવેલી ઓરડીઓ પૈકીની ઉપસા મજલાની એક ઓરડીમાં દાખલ થઈને મેં ત્યાં એક યુવાન પુરુષનું પ્રેત પડેલું જોયું. એટલું જ કહી ગયો છું.

એ પ્રેતને તપાસીને જોતાં તેની છાતીમાં એક નાનો છરો આંતરડાં સુધી પેઠેલો જણાતો હતો અને છાતીમાંથી લોહી નીકળીને તે વહી ગયું હતું.

એ ઓરડી બહુ નાની હતી-આઠ હાથથી વધારે જાગી પહોળી નહોતી. હમેશાં નવા નવા બાકુનો આવતા હતા તેથી એક પ્રકારે તે ગંદી હતી.

જમીન ઉપરની ફર્સબધી ધૂળ મનમી જવાથી કાળી થઇ ગઇ હતી, જેથી એ ઓરડીમાં જનારના પગ તુરતજ મેલા થતા હતા.

એ નવા યાત્રાળુ ભાકુત પાસેના સામાનમાં એક ટીનની દ્રંક, એક ગાદલું અને ઓશીકું, એ ઘોતીઆં, એક ઓઢવાની રમણ અને એક ગરમ બનાતનો કોટ હતાં. જમીનપર એક ચટાઇ ઉપર એક રમણ તથા એ તકીઆ પડ્યા હતા, તેના પર એ યુવકનું મુઠકું પડેલું હતું.

વૃદ્ધ પંડ્યાજીના કહેવા પ્રમાણે એ ઓરડીમાં પાછળ એ ખારીઓ હતી, જે પૈકી એક ઉઘાડી અને એક બંધ હતી.

સાધારણ નજર ફેરવી મકાનની ચારે તરફથી તપાસ કરી મધુવદને એ પડેલા પ્રેતની પરીક્ષા કરી જોયું તો એ યુવાન ધણી વખત પહેલાંનો મૃતો હોતો, આખું શરીર અકડાઇ ગયું હતું. છાતી-માંના ધામાંથી લોહી વહેતું પણ બંધ થઇ ગયું હતું.

જેતા જેતામાં એ ઓરડીમાં ધણાં માણસો ભરાઇ ગયાં— ‘તમાસાને તેડું નહિ’ એ કહેવત પ્રમાણે ‘મકાનમાં ખૂન થયું છે,’ એવું સાંભળીને ચારે તરફના લોકો ત્યાં દોડી આવતા હતા. આવી રીતે ધણી બીડ થવાથી મધુવદને કાચારીથી બે સિપાઇઓને બીડ હડાવવાનું કહેવું પડ્યું.

જ્યારે એ ઓરડીમાં હું, મકાનનો માલીક વૃદ્ધ પંડ્યો અને પોલીસ સિપાઇ સિવાય અન્ય કોઇ ના રહ્યું ત્યારે મધુવદને ઓરડીનું બારણું બંધ કર્યું.

મધુવદને વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ-વ્યાખ્યાજીને પૂછ્યું:—“કેમ મહારાજ! તમારા સિવાય બીજાં કેટલાં માણસો તમારે ત્યાં છે?”

ચોખાણુ:—“ મારી સ્ત્રી, એક છોકરો અને એક છોકરી—એ હિપરાંત એક નોકર અને પાંચ કામકાજ કરનારી દાસીઓ અહીં રહે છે. ”

મધુવદન—“ તમારું કુટુંબ તો એટલું બધું મોટું નથી છતાં પાંચ દાસીઓ રાખવાનું શું કારણ છે ? ”

ચોખાણુ:—“ એ દાસીઓ મારા ઘરના કામકાજ માટે રાખવામાં આવી નથી—એ તો મારે ત્યાં જે યાત્રાળુઓ આ મકાનમાં બાંહે રહેવા આવે છે, તેમનું કામકાજ કરવાની સગવડ સાચવવા માટે રાખેલી છે—મારા કુટુંબ માટે તો માત્ર એક નોકર છે તેજ કામકાજ કરે છે. જ્યારે મારે ત્યાં કોઈ યાત્રાળુ બાહુત નથી હોતો ત્યારે હું તેમને માત્ર ખાવાનું મારે ત્યાંથી આપું છું. યાત્રાળુઓને સગવડ હોય તો તે સગવડને ખાતર મોં માગ્યું બાહું આપે તેટલા માટે પાંચ દાસીઓ મેં રાખી છે. ”

મધુવદન—“ એ દાસીઓ રાતે ક્યાં સૂવે છે ? ”

ચોખાણુ:—“ આ મકાનમાં ઘણે ભાગે એક બે ઓરડીઓ ખાલી પડી રહે છે તેમાં તે સુવે છે, જ્યારે કોઈ ઓરડી ખાલી નથી હોતી ત્યારે તે સર્વ અંદરના ચોકમાં પડી રહે છે. ” આજે તે અંદર સુતી હતી.

મધુવદન—“ આ મરનાર માણસનું નામ ઠામ તમે કહી શકો છો ? ”

ચોખાણુ—“ જી હા, જે વખતે તેણે મને ઓરડીનું બાહું આપ્યું હતું, તે વખતે રસીદ આપવા માટે મેં રસીદમાં તેનું નામ ઠામ લખવા સારું તેનું નામ—ઠામ પૂછ્યું હતું. એનું નામ જંસીલાલ છે; હા, પણ મને હવે યાદ આવ્યું કે, એની સાથે જે સ્ત્રી હતી અને તેની પત્ની છે, એવું મરનારે મને કહ્યું હતું તે ક્યાં છે ? ”

મધુવદન—“ સ્ત્રી ક્યાં છે ? હોય તો બારણાં બંધ હતાં એટલે આ ઓરડીમાં જ હોય ને ? ”

ચોખ્ખાણ—“ હું આપને પ્રથમજ કહી ગયો છું કે, એ મૃદસ્થ એક સ્ત્રી સાથે અહીં આગ્યો હતો—ને સ્ત્રી ક્યાં છે ? તે રાતે અહીં—આ ઓરડીમાંજ એની સાથે સૂતી હતી એ મને બરાબર યાદ છે, તે આ વખતે કેમ દેખાતી નથી ? ”

મધુવદન—“ એ સ્ત્રી કેટલી ઉંમરની હતી, તે કહી શકો છો ? ”

ચોખ્ખાણ—“ મેં તેનો ચહેરો સારી રીતે જોયો નથી, પણ એટલું કહું છું કે, તે પચીસ વર્ષથી વધારે ઉંમરની નહોતી—લગભગ વીસ પચીસ વર્ષની લાગતી હતી. શરીરે પણ સુંદર દેખાવની હતી. અરેરે ! એ બિચારીને તેના પતિનું ખૂન કરીને કોણ ઉપાડી ગયું હશે ? ”

મધુવદન—“ પંડયાણ ! આ ખૂન એ કંઈ સાધારણ વાત નથી. આ રહસ્યની અંદર કંઈક ગૂઢ તત્ત્વ અવશ્ય છુપાયેલું છે. કાંતો એ સ્ત્રી પોતેજ નાસી ગઈ છે, અથવા તેને કોઈ બળાત્કારે ઉપાડી ગયું છે. ”

૪૬ પંડયાણ કંઈક બોલવા જતો હતો, પણ મધુવદને તેને બોલતો અટકાવીને તે કામમાં લાગી ગયો. ધુનવાયેલું કોકકું ઉકેલવા માટે તેનો છેવટનો કે પહેલેનો છેડો શોધી કાઢવો પડે છે. સર્વથી પહેલાં મધુવદને એ ઓરડીની જમીન તપાસી. જમીન પર ત્રણ જાતનાં પગનાં નિશાન પગલાં પડેલાં જણાયાં. ઓરડીમાં જ્યારે બેજ માણસ ઉતર્યા હતાં ત્યારે આ ત્રીજા માણસના પગનાં નિશાન અહીં ક્યાંથી પડ્યાં ? મરણ પામેલા યુવકના પગનાં નિશાન તેણે આગખી લીધાં ખીજા મનુષ્યનાં પગનાં નિશાન ધણાંજ નાનાં—નાજુક હતાં, એ પદચિન્હ અવશ્ય તેની સાથેની સ્ત્રીનાં છે, એવી મધુવદને કલ્પના કરી. ત્રીજા જાતનાં પદચિન્હ એ બે પ્રકારનાં પદચિન્હથી કંઈક મોટાં—સ્થૂંક હતાં.

સ્ત્રીનાં પદચિન્હ તથા ત્રીજા માણસનાં મોટાં પદચિન્હ ઓરડીમાં ઘણી જગાએ ફરતાં ફરતાં પાછળની ઉધાડી બારી સુધી ગયાં હતાં. બારીમાં ડોકું ઘાલીને જોયું તો પાછલા ભાગમાં નીચે એક નાનો સરખો બગીચો જોવામાં આવ્યો. બારીમાંના સળીઆ પૈકી બે સળીઆ હાલતા જણાયા. હાથ લગાડી જેતાં તે બંને સળીઆ બારીમાંથી કાપી નાખી અલગ કરેલા માલૂમ પડ્યા. એ સળીઆને કાઢી નાખ્ય સળીઆ કાઢી નાખ્યા પછી જે પોલાણુ રહ્યું તેનું માપ લીધું તો એટલી જગામાંથી એક માણસ સુખેથી અંદર આવી શકે એવું લાગ્યું બીજા સળીઆમાં એક સુતરની મજબુત દોરી બાંધેલી હતી તે નીચે બગીચાની જમીન સુધી લટકતી હતી. એ દોરીમાં થોડા થોડા અંતરે ગાંઠો પાડેલી હતી.

હવે મધુવદનને પૂરેપૂરી ખાતરી થઇ કે, નીચેના બગીચા વાળે રસ્તેથીજ આ દોરી માર્ફત કોઇ મનુષ્ય આ ઓરડીમાં આવ્યો છે; આ ત્રીજા જાતનાં પદચિન્હ-પગલાંનાં નિશાન તેનાજ છે. એ હત્યાચારો મનુષ્ય આ યુવકને મારી નાખીને એની સ્ત્રીને લઇ ગયો છે. હવે જોવું જોઇએ કે, એ સ્ત્રી પણ આ ખૂન કરવામાં સામેલ છે કે, નહિ ?

ઓરડીમાંની બીજા સર્વ વસ્તુઓ સારી પેઠે તપાસી લીધા પછી મધુવદન વૃદ્ધ પંડ્યાજીને લઇ નીચેના બગીચામાં ગયો. બગીચામાં જઇ જે બારીના સળીઆમાં દોરી બાંધી હતી તથા જેના બે સળીઆ કાઢી નાખ્યા હતા, તે બારી નીચે જઇ તપાસવા લાગ્યો. બગીચાની દશા ઘણીજ ખરાબ હતી. ચારે તરફ કચરો પૂજો, લાકડાં, પંથરા ભરેલાં હતાં. ત્રણે બાજુની દિવાલો-કમ્પાઉન્ડ-તદન ખડેર જેવી સ્થિતિમાં હતાં. શિયાળ અને કૂતરાં ત્યાં રાત દિવસ પડી રહેતાં હતાં

એને અગીયો શા માટે કહેવો જોઈએ—તે એક પ્રકારનો નર્ક કુન્ડળ હતો. ગમે તેમ હો; એ બારીની નીચે પડેલાં પગલાંનાં નિશાન જ્યાં તે ને એ પ્રકારનાં પડેલાં હતાં, બારી નીચેથી તે બંને પ્રકારનાં પગલાં ઠેઠ અગીયાની પડી ગયેલી દિવાલ સુધી ગયાં હતાં; તે પછી તે જણાતાં નહોતાં.

હવે મધુવદનને ખાત્રી થઈ ગઈ કે, એ સ્ત્રી પણ આ ખૂનમાં જોડેલી છે. જો તેની મરણ વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તો આવી રીતે—રાજા ખુશીથી જતા માણસ જેવાં—તેનાં પગલાં જમીન પર પડેલાં હોત નહિ, એવે પ્રસંગે જરૂર બીજો માણસજ તેને ખભે નાખીને અથવા ઘસરડીને લઈ ગયો હોત; જે પ્રકારનાં પગલાં પડેલાં હતાં તે ઉપરથી એવી ખાત્રી થતી હતી કે, એ સ્ત્રી પોતાની રાજાખુશીથીજ ગઈ છે અને જરૂર તે આ ખૂન કરવામાં સંમિલિત છે એમાં શંકા નથી અગીયામાં જે કંઈ જોવાનું હતું, તે જોઈ તે પછી મધુવદન ઉપર જ્યાં ખૂન થયું હતું તે ઓરડીમાં આવ્યો. ઓરડીમાંના મરનાર યુવકનો સામન એક એક કરીને તપાસી નાખ્યો. પેટી-ટ્રંકમાં કપડાં લતાં બરેલાં હતાં, પણ તેમાંથી કંઈ પૈસા ટકા નિકળ્યા નહિ. યુવકના કોટ, જેકીટનાં ખીરસાં જોતાં પણ તેમાંથી એક પાઈ સરખીયે નિકળી નહિ. વૃદ્ધ પંડ્યાજી—ચોખ્ખાજીએ કહ્યું કે એ યુવતીના શરીર પર એ ત્રણ હળરના દાગીના પહેરેલાં હતા તથા આ યુવકના જેકીટના ખીરસામાં પણ સોનાના અછોડાવાળું સોનાનું ઘડિયાળ, હાથમાં સોનાની હીરા માણેકની વીંટીઓ અને ગળામાં સોનાની સાંકળી પહેરેલાં હતાં અને ખમીસ તથા કોટનાં બટન પણ સોનાનાં હતાં.

પંડ્યાજીના કહેવા પૈકી એક પણ વસ્તુ ઓરડીમાં કે મૃત યુવકના શરીરપર ફિંવા કપડાં-કોટ જેકીટમાં નહોતી. આ ઉપરથી

મધુવદન સમજી ગયો કે, સ્ત્રી સર્વ કંઈ લઈ આ યુવકનું પુન કરી
કે કરાવી ખુનીની સાથે નાસી ગઈ છે.

પંડ્યાજીની જે ઓરડીમાં હવે કંઈજ તપાસવાનું બાકી રહ્યું
નહિ મધુવદનને મરનારના નામ-અંસીલાલ સિવાય બીજી કંઈજ
માહિતી ત્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ નહિ. એકલા અંસીલાલ નામ ઉપરથી
મૃતમનુષ્યનો તથા તેનાં ખુની સ્ત્રી પુરૂષનો પતો ફરી રીતે મેળવવો
તેના વિચારમાં મધુવદન લીન થઈ થોડીવાર ત્યાંજ ઉભો રહ્યો.
કંઈજ સૂઝ પડી નહિ તેથી તે ત્યાંથી નિકળી જવા તૈયાર થયો;
ઓરડીમાંથી બહાર નિકળવા જતો હતો તે વખતે ઓરડીના બારણા
પાછળના ખુણામાં પડેલા એક બજેલા કાગળ પર તેની દ્રષ્ટિ પડી.
કાગળ બખી ગયેલો હતો છતાં તે અકસ્માતે હતો. એને ઉપાડી લેતાં
એ કાગળના બજેલા આકારની રાખોડી થઈ જવાનો ભય હોવાથી
દરેક પ્રકારે તેને ત્યાંજ ત્યાંજ જેવી સ્થિતિમાં પડ્યો હતો, તેવીજ
સ્થિતિમાં તપાસી લેવો એ યોગ્ય હતું.

ઓરડીના બારણાના જે ખુણામાં એ બજેલો કાગળ પડ્યો
હતો, તેની નજીકમાંજ એક અર્ધ બજેલી મિષ્ટાન્નતી પડી હતી. મધુવદન
તે મિષ્ટાન્નતીને સળગાવી. એ મિષ્ટાન્નતીના પ્રકાશમાં મેં જોયું તો
માલૂમ પડ્યું કે એક લખેલો પત્ર બાળી નાખવામાં આવ્યો છે. એ
પત્ર અડધો બજેલો હતો; જે બાજ પૂરેપૂરો બજ્યો નહોતો, તે સારી
રીતે વાંચી લેવામાં આવ્યો. જે અક્ષરો વંચ્યા તો મધુવદન નોટ
કરી લીધા. અડધો બજેલો પત્ર લઈ ખીરસામાં મૂક્યો. આટલી તપાસ
કરી તે ત્યાંથી પંચક્યાસ કરી બહાર નિકળી યુવકના મૂડદાને ધરિષ્ઠ
તાલમાં-જયુરીહાઉસમાં-મોકલવા હુકમ કરી તેની ઓફિસમાં ગયો.

મકરણ ૩ જી.

મધુવદન પોતાની ઓશીસમાં જઈ બેઠો. પત્ર જે તેને મળ્યો હતો તે ફરીથી જોયો. એ પત્રની મતલબ પુરેપુરી સમજાતી નહોતી, પણ એ પત્ર ઉપરથી મરનાર મુવકના સાસરાના મામનો ઘણે બાજે કંઈક પત્તો લાગશે એમ તેને સમજાયું. વાંચકોને મુંચવણમાં નહિ નાખવાને એ બેઠો. પત્રનો જે બાગ વાંચી શકાય એવો હતો અને જે મેં વાંચ્યો હતો તેની નકલ અહીં આપું છું.

... બહુ સાઈ થયું.
 યુરા આવ્યો. જે ઘરમાં
 રસ્તો હતું જાણું છું.
 કે વાજે રાતે તા
 અને પૂરો કર્યા પછી
 ઠીક કર્યું.
 મળ્યો. છરો બરાબર
 સાવધાની
 મળ્યું નહિ.
 તારા બાપ પામલપુરમાં
 સ વાળા પકડે નહિ
 તારો "નવલચંદ્ર"

એ કાગળનો બળતાં બેઠો. બાગ વાંચી મધુવદને એવો નિશ્ચય કર્યો કે બંસીલાલની સ્ત્રી આ નવલચંદ્રની સાથે નાસી ગઈ છે. નવલચંદ્રજી બંસીલાલનું પુન કર્યું છે. બંસીલાલનું સાસરું પામલપુરમાં

છે. રાતનાં એક વાગે આ બનાવ બન્યો છે. એવું સમજાય છે કે, નવલચંદ્ર સાથે બંસીલાલની સ્ત્રીનો પ્રેમ ધણી દિવસથી છે. એ નવલચંદ્ર પણ પાગલપુરનોજ રહેવાસી છે, એવું માનવામાં આવશ્યક નથી અને બંસીલાલની સ્ત્રીનું પીયર-આપનું ઘર ત્યાંજ હોવું જોઈએ.

ગમે તેમ હો પણ કામમાં હવે વિલાંબ કરવો જોઈએ નહિ, એવો વિચાર કરી તુરત મધુવદન રેલ્વે સ્ટેશનપર ગયો અને મૌથી પહેલી જે ટ્રેન તેને મળી તેમાં ચઢી બેઠો. પાગલપુર કલકત્તા સ્ટેશનથી પાંચ મિલના છેટા પર આવેલું એક નાનું પણ સુંદર ગામડું હતું તે વખતસર કલકત્તાથી પાગલપુર જઈ પહોંચ્યો. ગામમાં જઈ નવલચંદ્રની શોધ-ખોળ કરવા માંડી. એક યોગાનમાં વડના વૃક્ષ નીચે તળાવના ઘાટ પાસે કેટલાક માણસોનું એક ટોળું બેઠું હતું, તેમાં એક તરફ ચાર સારા માણસો ગંજીફાનાં પત્તાં લઈ ખીઝીકની રમત બેસી રહ્યા હતા. મધુવદન એ લોકો પાસે જઈ બેઠો તેના સાધારણ વેશમાં તેમણે તેને કલકત્તાઓ આવ્યું માની લઈ સન્માન પૂર્વક બેસાડ્યો. તે પછી તે પાછા તેમની રમત રમવામાં એક તાન બની ગયા. મધુવદન પણ તેમની રમત જોતો થોડી વાર ત્યાંજ બેસી રહ્યો. જ્યારે તેમનો દાવ પૂરો થયો અને ખીજ દાવ માટે ગંજીફાનાં પત્તાં ચીપવા લાગ્યા ત્યારે મધુવદને પાસે બેઠેલા એક ગૃહસ્થ સાથે નીચે પ્રમાણે વાત કરવા માંડી:—

મધુવદન—તમે આ ગામનાજ રહેવાસી છો ?

ગૃહસ્થ—હા. કેમ શું છે ?

મધુવદન—મારે એક માણસને મળવું છે;

ગૃહસ્થ—કોને ?

મધુવદન—નવલયંદ્ર નામે એક જાણીતા માણ્યમને.

ગૃહસ્થ—તમારે તેનું શું કામ છે; તમે તમારા દેખાવ ઉપરથી તો ધણા સારા માણ્યસ જણાવો છો, અને એવા માણ્યમને મળવા માંગો તો, તે માટે મને તાબુખી થાય છે; શું તમે તો તેના જેવા નથી ?

મધુવદન—શું છે ? નવલયંદ્ર કેવો છે ?

ગૃહસ્થ—તે હું મારા મુખે કહેતાં પણ શરમાઉં છું; પણ શું તમે તેને ઓળખો છો ? શું તે તમારો મિત્ર છે ?

મધુવદન—તે મારો મિત્ર તો નથી પણ થવા માંગે છે.

ગૃહસ્થ—જો, જો, સંભાળજો નહિ તો પસ્તાશો. જગતમાં તમોને અન્ય કોઈ ન મળ્યું કે તેની સાથે મિત્રતા બાંધવા અત્રે આવ્યા છો ?

મધુવદન—હું મારી ખુશીથી નથી આવ્યો પણ તેના ખાસ બોલાવવાથી અને આમ્રહ કરવાથી અત્રે આવ્યો છું; કારણ મને તેઓ રેલગાડીમાં મળ્યા હતા, અને આવવા ખાસ વિનંતી કરી હતી. તેથી મેં કષ્ટકાત આપેલી તેનું પાલન કરવા આવ્યો છું.

ગૃહસ્થ—સારું થયું કે પહેલાં અમોને મળ્યા નહિ તો વખતે કાશ્ય જાણે તમારું શું થાત ?

મધુવદન—પણ આમ કેમ બોલો છો. ! છે શું ?

ગૃહસ્થ—તે તો આ ગામનો બદમાશમાં બદમાશ માણ્યસ છે.

મધુવદન—તે એવું તે શું કરે છે કે તમે તેને બદમાશમાં બદમાશ ગણાવો છો ?

ગૃહસ્થ—તે હું સર્વે કાંઈ કહેવા માંગતો નથી પણ જગતમાં કોઈ બદમાશમાં બદમાશ માણ્યસ હોય તો તે નવલયંદ્ર છે કારણ

કોઈ પણ એવું કામ નહિ હોય કે તેણે ન કર્યું હોય. જન્મતમા બચકરમાં બચકર અને પાપીમાં પાપીના કામો કરતાં તે સહેજ પણ અચકાય તેવો નથી.

મધુવદન—ત્યારે શું તે અત્રે છે ?

ગૃહસ્થ—કોણ જાણે ? શું તમે તેને મળવાનું માંગો છો ?

મધુવદન—ના,

ગૃહસ્થ—ત્યારે તે છે કે નહિ તેની તમારે શી જરૂર.

મધુવદન—જરૂર વગર તો કાંઈ પૂછાય.

ગૃહસ્થ—કિશોરીલાલ પેલો કામીસ આપણા ગામમાં છે ?

કિશોરીલાલ—નહિ કાલથી જણાતો નથી.

મધુવદન—એમ. મને પણ તે વાત સત્ય લાગે છે. ગૃહસ્થો હું આપ સર્વેનો ઉપદાર માનું છું કે તમેએ મને ચેતાવ્યો હવે હું પાછો ચાલ્યો જાવું છું. પણ સાથે હું કોણ છું, તે તમારે જાણવું છે. તે તમારી નજર ઉપરથી જણાય છે, પણ હાલમાં હું મારું પરિચય આપતો નથી. માટે મારું કરશો પણ બવિન્યમાં તમે મને જોશો તો ધણું આનંદી થશો.

પછી તલાવના કિનારાપરથી એ લોકોની વિદાયગીરી લઈ મધુવદન ચાલતો ગયો. બંસીલાલનું સાસરું આ ગામમાં જ છે; એની સ્ત્રીનું ચારિત્ર સાદું નથી. નવમચંદ્ર નામના એક બદમાશ યુવકની સાથે તે પ્રેમમાં પડી છે, બંસીલાલ પોતાને સાસરે આવ્યો હતો, તે પોતાની સ્ત્રીને પોતાની સાથે લઈ યમદીતિયા ઉપર યમુનાસ્નાન કરવા મથુરા ગયો હતો જે દિવસથી બંસીલાલની સ્ત્રી ગઈ છે, તે દિવસથી નવમચંદ્ર પણ ગામમાં નથી.

આ સર્વ હકીકત મળતાં મધુવદનના મનમાં કોઇ પણ પ્રકારનો સંદેહ રહ્યો નહિ. હવે મધુવદન સારી પેઠે સમજી ગયો કે, નવલચંદ્ર બંસીલાલનું ખુન કરી તેની સ્ત્રીને કંઇક નસાડી લઇ ગયો છે. એ બંનેને શોધી કાઢવાથીજ આ મામલાનો અંત આવી જશે નવલચંદ્રને કેવી રીતે પકડી કાઢવો જોઇએ? તેનો વિચાર મધુવદન કરવા લાગ્યો.

એક વાત એવી છે કે, જ્યાં સુધી વિચાર જાય છે ત્યાં સુધી અનુમાન થાય છે કે, નવલચંદ્ર એ સ્ત્રીને-બંસીલાલની સ્ત્રીને-લઇને કલકત્તા તરફજ નાસી ગયેલો હોવો જોઇએ; કેમકે કલકત્તાની નજીકમાંજ તેનું ગામ છે; વળી કલકત્તા એક એવું સ્થાન છે કે, ત્યાં એવી રીતે ખુની, બદમાશો, ચેર, ગલકટ્ટાઓ છુપાઇને નિરાંતે રહી શકે છે. મોટાં શહેરોમાં લોકો પોત પોતાના ધંધાની ચિન્તામાંજ રાત દિવસ લવલીન રહેતા હોવાથી તેમનું ધ્યાન ખીજી તરફ જતું નથી, તેથી એવી જગાએ એવા હરામખોરોને બરાબ રહેવું ઠીક પડે છે. નવલચંદ્ર પણ આવી રીતે કલકત્તામાંજ કોઇ ગલીકુંડીમાં બંસીલાલની સ્ત્રીને લઇને બરાબ રહેલો હોવો જોઇએ. એવો વિચાર કરીને મધુવદન કલકત્તે ગયો.

કલકત્તામાં આવી બધી જગાએ શોધતાં શોધતાં છેવટે ખાતમી મળી કે, બડવા રસ્તોટમાં એક બદમાશ માણસ લોજ અને હોટલ કરીને રહે છે. બહારથી તો તેનો ધંધો લોજ અને હોટલનો દેખાય છે, પણ અંદર ખાનેથી તેનાં લોજ અને હોટલ તે ગુન્હાનાં પીઠાં હતાં! એ બદમાશ ત્યાં એક સ્ત્રી સાથે રહેતો હતો, તે સ્ત્રી તેની પરણત સ્ત્રી નહોતી, પણ કોઇ કુટુંબનાના હડાવાળી બદમાશ સ્ત્રી પંદર વીસ વર્ષ કુટુંબનાનું ચલાવ્યા પછી એ લોજ વાળાની સાથે તેની રખાત સ્ત્રી તરીકે રહેતી હતી. જે મકાનમાં એ બદમાશ પોતાની

રાખેલી સ્ત્રી સાથે રહે છે, તેમાં વખતો વખત ઘણા બદલાશ, હુમ્મો લઈ'ગા પુરૂષો પોતાની કે પારકી સ્ત્રીઓ સાથે આવી રહેતા હતા. હાલમાં એ મકાનમાં એક નવીન સ્ત્રી એક ઓરડીમાં ગુપ્ત રીતે રહે છે. આવી રીતે જ બદલાશ લઈ'ગાઓ આ બદલાશ લોજ અને હોટલ વાળાના આશ્રયમાં આવીને રહે છે તેમની પાસેથી તે પુષ્કળ પૈસા લૂટે છે આ ખાતમી મળતાંજ મધુવદન એ બદલાશના લોજમાં પોતાની તરફથી કેટલાક મારા સાગીરદોને વેશ બદલીને કેટલીએ વખત મોકલ્યા, પણ એ કેશિષ ફલદાયી નિવડી નહિ.

આવી રીતે નિરાશા મળનાં એક વખત ખુલ્લેખુલ્લાજ તેના લોજમાં જઈ ઝડતી લેવાની મધુવદનને ઇચ્છા થઈ, પણ 'એ લોજ એક બદલાશનો છે તેણે તેની પાસે કેટલાક ગુંડાઓ રાખેલા છે, અને કદાચ એ મકાનમાંથી ગુન્હેગાર-શકદાર નવલચંદ્ર અને અંસીલાલની સ્ત્રી મળી આવ્યાં નહિ તો હું એવકુફ બનીશ અને કદાચ શકદારો એની જશે તો ત્યાંથી રક્તચક્રર થઈ જતાં મારી સર્વ મહેનત અરબાદ જશે.' એવો વિચાર કરી મધુવદન એ ઇચ્છાને રોકી દીધી.

ઘણા વખત સુધી વિચાર કર્યા પછી મધુવદનને એક ઉપાય સૂઝ્યો. એ પ્રમાણે કામ લેવાથી અવશ્યજ સફલતા મળશે એવી મારા મનમાં ખાતરી થઈ. અને તે પ્રમાણે અમલ કરવા ચાલ્યો; આ વાત તો સર્વે માન્ય છે કે કલકત્તામાં વેશ્યાઓ ખીજ બાગો કરતાં વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે, તથા તેમને જો નાણાની મદદ કરવામાં આવે અને તેમને તેમની મરજી પ્રમાણે નાણાં આપવામાં આવે તો તે દરેક કામ કરવા તૈયાર હોય છે; પછી તે કામ ગમે તેટલું મુશ્કેલ કે જોખમનું હોય પણ તેમાં તે પ્રાણની પણ દરકાર રાખ્યા વગર યા હોમ કરી

પડે છે; કાષ્ટએ સત્ય કહ્યું છે કે “ જૂ કરે દરિયામાં ધર ” તે કલ્પકતાની વેશ્યાઓના સંબંધમાં તો બરાબર બેસતુંજ આવે છે.

અર્થાત આવા કારણે મધુવદન એક કામેલ વેશ્યાને ત્યાં જવા લાગ્યો અને હમેશ ત્યાં જઈ પુષ્કળ નાણાં આપવા લાગ્યો. વેશ્યા તેની આવા પ્રકારની વર્તણૂંક જોઈ મધુવદનને વધુ આહવા લાગી. અને તેના વિચાર પ્રમાણે ચાલવા પોતાનું અહોભાગ્ય માનવા લાગી. પરંતુ મધુવદન માત્ર તેનું ગાન સાંભળતો અને ઇનામમાં કેટલાક રૂપીઆ આપી પોતાના રથાને ચાલ્યો આવતો હતો.

એક સમયે તે પોતાના જવાના નિયમે ન જતાં વહેલો ગયો. તે વખતે અન્ય કોઈ ગાન વગેરે સાંભળવા આવ્યું નહોતું. તેથી તેણે ઇશ્વરનો ઉપકાર માન્યો.

“ આવો. આવો. ગરીબોના બેલી. આવો. ” વેશ્યાએ મધુવદનને જોઈ કહ્યું.

“ કેમ ? મઝામાં તો છોને ! ”

“ આપ જેવા ઉદાર ગૃહસ્થોની દાસી ઉપર કૃપાની નજર હોય તો પછી મઝાજ મઝા છે. ”

“ જો તું મારી મરજી પ્રમાણે કરીશ તો તને માલામાલ કરી દઈશ. ”

“ તેવું તે શું છે ? ”

“ તેં બડવા સ્ટ્રીટ જોઈ છે ? ”

“ હા. ”

“ ત્યાં એક લોજ છે. તે તું જાણે છે ? ”

“ હા તે તો એક બદમાશની લોજ છે. ત્યાં આગળે તો ધણી કાવાદાવા રમાય છે. તમારે તેની સાથે શો સંબંધ ! ”

“સંજંધ તો નથી, પણ થોડા સમય માટે કરવો છે!”

“શા માટે?”

“તે હું તને ફરીથી કહીશ. પણ શું તું મારા કામમાં મને મદદ કરીશ? જો તું કયુલાત આપે અને તે પ્રમાણે કરે તો હું તને સારું માંગીશ તે ઇનામ આપીશ; અને જનશે તો દરેક માસે તને અમુક રકમ મળે તેવો બંદોબસ્ત પણ કરી આપીશ.”

“તેના શો વિશ્વાસ!”

“તે બાબત તો હું તને વચન આપું છું.” તું બાણે છે હું કાણુ છું?”

“ના. હું તો તમોને કોઈ સારા ગૃહસ્થ બાણુ છું.”

“તારી માન્યતા સાચી છે પણ”

આટલું કહી તેણે વેશ્યાને પોતાની પાસે બોલાવી તેના કાનમાં કાંઈ કહેવા લાગ્યો. આમ બરાબર પચીસ મીનીટ સુધી ગુપ્ત ગુપ્ત વાતો થઈ કે વેશ્યાએ કહ્યું “જો એમ હોય તો હું તેમ કરવા કયુલ છું.”

“ત્યારે ચાલ હમણાંજ તૈયાર થા.”

“એમ તો હું તૈયાર છું.”

પૈસાની લાલચે વેશ્યાને તૈયાર જોઈ

એક બાડાનો પડદાવાળો ટાંગો તૈયાર કર્યો વેશ્યાને એ ટાંગામાં બેસાડી ગાડીના સર્વે પડદા નાખી દીધા મધુવદને પોતાનો વેશ બદલી નાખ્યો હતો. તથા કેટલાક પોલિસના સિપાઈઓને કમકમતાના માણ-સ્ટ્રેટ સાહેબની પરવાનગી મેળવી પોતાની મદદમાં લીધા હતા. તેને એ લોબની આસપાસ ગોઠવી દીધા હતા. સીટીનો અવાજ સાંભળતાં એ મકાનમાં મદદે આવી દરોડા પાડે એવું તેમને મધુવદને સમજાવી રાખ્યું હતું.

ન્યારે તેમનો ટાંગો એ બદમાશના લોજ પાસે જઈ પહોંચ્યો ત્યારે રાતના દશ વાગી ગયા હતા. ટાંગામાંથી નીચે ઉતરી મધુવદને લોજના મકાનનો બંધ કરેલો દરવાજો ખડખડાવ્યો. લોજવાળો બદમાશ આ વખતે મકાનમાં નહોતો, પણ બહાર એક દુકાન પાસે ઉભો હતો. મને અજણ્યો માણસ બહારી તેણે પુછ્યું.

“કહો સાહેબ! શો હુકમ છે?”

મધુવદન—“બાપ, હું એક મોટી આફતમાં આવી પડ્યો છું; એક સ્ત્રીને હું નસાડી લાવ્યો છું. તે મારી પ્રેમપાત્રી છે. અમે અત્યારની ગાડીમાંજ અહીં ઉતર્યા છીએ હવે એ સ્ત્રીને થોડા દિવસ મારે એકાન્તમાં ગ્રુમ રીતે રાખવી છે; એવી જગાની હું શોધમાં હતો, ત્યાં મને આપના લોજમાં એવી નિર્ભય-સલામત જગા મળી શકશે, એવી ખાતમી મળવાથી હું એ સ્ત્રી સાથે અહીં આવ્યો છું. જો આપ મને આપના મકાનમાં એક ઓરડી આપશો તો હું આજની રાત અહીં કાઠીને સવારે ચાલ્યો જઈશ આપ કહેશો તે લવાજમ એના બદલામાં આપવામાં આવશે.

લોજવાળો બદમાશ—“ઓરડી તો મળશે, તમે કહો છો તેવીજ નિર્ભયતાથી અહીં સુખેથી રહી શકાશે, પણ એક રાત રહેવાના લવાજમના રૂપીઆ દશ આપવા પડશે; છે રહેવાની ઇચ્છા?”

મધુવદન “સ્ત્રીને રહેવા લાયક એકાન્ત જુદી જગા છે ને?”

લોજવાળો—“હા, હા; સરસ જગા છે, પણ એક વાત છે, બાબુજી! એક બીજી સ્ત્રી એ જગામાં પહેલેથી આવીને રહેલી છે, એટલે જો તમારી સાથેની સ્ત્રીને તમારી સાથે નહીં રાખતાં જુદી ઓરડીમાં સુવાડવી હશે. તો તે સ્ત્રીના ભેગું તેને રહેવું પડશે.”

મધુવદન--“ તેની કંઈ અડચણ નથી. ચાલો, એક વખત મને એ જગા તો બતાવો ? ”

આ વખતે એક ખીજે માણસ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે આવતામાં જ કહ્યું--“ નહિ, એ ઓરડીમાં ખીજ સ્ત્રી રાખી શકાશે નહિ.”

એ માણસની વાત સાંભળી લોજવાળો હસી પડ્યો. તે બોલ્યો.

“ નવલ બાણુજી ! તમારે માટે શું હું દશ રૂપીઆનું નુકશાન વેડી લઉં ? આ માણસ મને માત્ર એક રાત રહેવાના દશ રૂપીઆ આપે છે.”

બોલતો અટકાવીને વચમાં જ મધુવદને લોજવાળાને કહ્યું--“ દશ રૂપીઆ જ શા માટે, જે આજની અમારી રાત નિર્ભયતાથી નિકળી જશે અને મારી સાથેની સ્ત્રીને જે આજની રાત અહીં શાન્તિ મળશે તો હું તમને દશને બદલે વીશ રૂપીઆ આપીશ. પૈસાનો કંઈ સત્તાલ નથી ! ”

લોજવાળો--“ આપ કોઈ વાતની ચિન્તા કરો નહિ; હું આખી રાત જાગતો રહીશ. કોઈ પણ માણસ તમારી શોષખોળ કરતા અહીં આવશે તો તેમને દાદ આપીશ નહિ, એટલું જ નહિ, પણ વખતે જે પોલીસનો દાદો કે તેનો વડો દાદો અહીં આવીને મારા મકાન પર દરોડો પાડશે તો મારી પાસે એવા હોશિયાર માણસો છે કે, તમને તે તમારી સાથેની સ્ત્રી સાથે હિપાડીને ક્યાંયે પહોંચાડી દેશે અને એ લોકો ધૂળ ફાકતાજ પોતાના ફિક્કા મોઢા સાથે અહીંથી ચાલ્યા જશે ! આવી રીતે તમે સહીસલામત રહી શકશો. અહીં તો બાપ પૈસાનું કામ છે ! તમારામાં પૈસા ખર્ચવાની તાકાત હશે તો તમારો એક વાંકો વાળ પણ અહીં થવા પામશે નહિ. આ બાણુજીનેજ પૂછોને કે

એ આજ આઠ દિવસથી તમારી પેટેજ એક સ્ત્રીને મથુરાના મેગામાંથી ઉપાડી લાવીને અહીં રહ્યા છે, સ્ત્રી આખો દિવસ અહીં એક ઓરડીમાં સુખેથી રહે છે, અને બાપુજી આખો દિવસ ફરતા રહે છે, પણ કોઇ પ્રકારની એમને તકલીફ પડી છે! હીક, પણ વાંચ રૂપીઆ તમારે અગાઉથી હમણાંજ આપવા પડશે.”

એટલું કહી તે ચુપ રહ્યો. તુરતજ મધુવદને પોતાની સહીનું નિશાન કરેલી દશ દશ રૂપીઆની બે નોટો ખીરસામાંથી કાઢીને તેના હાથમાં મુકી દીધી. નવલખાણ (શકદાર નવલચન્દ્રજ હતો) તે કંઈજ ખોલી શક્યો નહિ. મધુવદન પણ ઝટ મકાનમાં પેસી ગયો અને જે ઓરડીમાં પેલી સ્ત્રી-બંસીલાલની સ્ત્રી-હતી તે ઓરડીમાં દાખલ થયો, મારી સાથે નવલખાણ-નવલચન્દ્ર પણ હતો, તેણે ઓરડીમાં પગ મૂકતાંજ તેમાં જે સ્ત્રી હતી તેને કહ્યું “ એક બીજી સ્ત્રી તારી પાસે આજની રાત આ ઓરડીમાં રહેવાની છે. ખેર, આજની રાત જેમ તેમ કરી કાઢી નાખવી જોઈએ, કાલે કંઈ બીજી જગા શોધી કાઢીશું”

તે સ્ત્રી ખોલી--“ બીજે ક્યાં લઈ જશો? પાગલપુર અને મારા સાસરાના ગામ શિવાય તમે મને જ્યાં લઈ જશો ત્યાં આવવા હું તૈયાર છું. ”

નવલચન્દ્ર હસીને ખોલ્યો:--“ ગાંડીરે, ગાંડી ! હવે હું તને એ દોજખપુરીમાં કદી નહિ લઈ જઈ. હવે તો આપણે કોઈ એવી જગ્યાએ જઈશું કે, ત્યાં રહી મોજ ઉડાવીશું. ”

લોજમાંની ઓરડી જોઈ મધુવદન નીચે ઉતર્યો. ટાંગામાં ખેસા-ઉશી વેશ્યાને નીચે ઉતારી તેને હાથ પકડી લોજમાં લઈ ગયો. વેશ્યા બડી ચાલાક હતી. મેં જેવો વશ ભજવવાની કદી આશા રાખી

નહોતી તેવો વેશ તેણે ત્યાં બજવ્યો. નવઃચંદ્ર તથા તેની સાથેની સ્ત્રીને જરા પણ શક પડે નહિ એવી ચાલાકી વેશ્યાએ ચલાવી.

વેશ્યાને એ ઓરડીમાં મુકી એક વખત મધુવદને એ મકાનની ચારે તરફ નજર નાખી પુરતું નિરીક્ષણ કરી લીધું. એ મકાનમાં લાજવાળો અદમાસ, તેની સ્ત્રી નવઃચંદ્ર, તેની સાથેની સ્ત્રી અને વેશ્યા શિવાય આ વખતે કોઈ ખીજું માણસ મને માલૂમ પડ્યું નહિ.

જ્યારે મધુવદન પોતાની તપાસમાં રોકાયો હતો, ત્યારે વેશ્યા નવઃચંદ્ર જેને ઉપાડી લાગ્યો હતો તેનું નામ રમા હતું. તેની પાસે જઈ એસી આ વાતનો નિર્વિવાદ છે કે જ્યારે એ સ્ત્રીઓ ભેગી થાય છે ત્યારે પોતાના અંતઃકરણની ગુપ્તમાં ગુપ્ત વાતો પણ સંતાડી શકતી નથી. પછી બંનેને તેઓ સાદા સ્વભાવની કેમ ન હોય, કે અદમાસમાં અદમાસ કેમ ન હોય. તેમાં ખાસ કરીને જ્યારે એ દુઃખમાં કે આશ્વત્થમાં હોય છે, ત્યારે તો તેઓ પોતાના અંતઃકરણને ઉઘાડવામાં જરાપણ અચકાતી નથી. વેશ્યા પહેલ વહેત્રાં તો રમા સામા તાકી તાકીને જોવા લાગી. રમા પણ વેશ્યાને નિહાળવા લાગી. છેવટે રમાથી ન રહેવાયું તેણે વેશ્યાને કહ્યું “ તમે કોણ છો ? ”

વેશ્યા—હું તો નારી. અને પ્રેમ માર્ગમાં બસડાઈ અત્ર આવે છું. હવે કોણ જણે પ્રભુ આ પ્રમમાં કેવા કેવા અલટાપલટા ખવડાવે છે. કરતાં તો કરી એસી છું, પણ હવે પરતાવું છું. પણ વખત ચાલ્યો ગયો પરતાએ પણ કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી. કારણ પ્રેમના માટે મેં માથાપો તથા સગાવાહાલા ને મુક્યા અને એટલુંજ નહિ પણ મારા પતિ જે મને અંતઃકરણપૂર્વક ચાહના હતા મારી સર્વે આશાઓ પૂર્ણ કરવા તૈયાર હતા. તેમના અંતઃકરણને દુઃખની

એક મારા પ્રેમી જેની સાથે હું કુવારી અવસ્થાથી પ્રેમ રાખતી હતી તેની સાથે માતાપિતાનો રનેહ મુકી. જગતની લાજની પણ દરકાર રાખ્યા વગર આ પ્રેમના પંથે તેમની સાથે ચાલી નીકળી. ત્યાં આગળ મારી શોધ થતી હશે. મારા નામ સાથે ખરાબ શબ્દો લગાડવામાં આવતા હશે. હાય ! હાય ! પ્રેમ આંધળો છે. ? ?

રમા—શું તમે રડો છો ?

વંશ્યા—ના રડું તો શું કરું ? જે માયાપોષ્યે મને પાળીપોશી મોટી કરી મારા માટે તેમણે પોતાના સુખને સુખ ન ગણ્યા મારા માટે તેમણે રાત્રિઓના આરામને તજ્યો, અર્થાત મારા માટે મારી સુખના માટે તેમણે સર્વ કાંઈ કર્યું, તેમનીજ આખરે મેં માટીમાં મેળવી. તેમના સંબંધમાં તો હું કાતિલ કટારીજ સિદ્ધ થઈ. માત્ર કાતિલ કટારીજ હોયતો સારૂ થાય કારણ તે તો એક વાર કાળજમાં આરપાર ઉતરી કે સર્વે કુખોનો નાશ થાય છે. પણ હું તો એવી કાતિલ કટારી છું કે તેઓ જીવશે ત્યાં સુધી અપમાન સહસે જન સમાજમાં ઉચું મુખ કરીને બોલી શકશે નહિ. અને વખતેબોલે તો તરત સંભળાવી દેશે કે “ શાના મોટી મોટી વાતો કરે છે. એવા હતા તો તમારી પુત્રિ ખીજને લઈને નાસી જત નહિ.”

કહી વંશ્યા, ઢોંગ કરી રડવા લાગી. તેને રડતી જોઈ રમા પણ રડવા લાગી. કારણ તેનો જાણતી કે આ પણ મારી માફક નાસી આવી છે, પણ રમાને ખગર નોહતી કે વંશ્યા તો તારીજ પાન કરી રહી છે.

રમા—શું તમારા પતિ જીવે છે.

વંશ્યા—હા જીવે છે. પણ જોન તમે કોણ છો ?

રમા—હું પણ એન તમારી પેઠેજ એક સાથે નાસી છુટી છું.

વેશ્યા—તેઓ ક્યાં છે.

રમા—અત્રેજ રહે છે.

વેશ્યા—તો તમારા પતિ પણ જીવતા હશે.

રમા—ના. તેઓ તો મુજ પાપીણીના કારણે અકાળ મોતે મુવા.

વેશ્યા—કવી રીતે ?

રમા—જેની સાથે હું હતભાગીણી પ્રેમ કરતી હતી, તેણે મારા પતિને છાતીમાં છરો ભોંકી મારી નાખ્યા અને મને આ બાળુ ઉપાડી લાવ્યો પણ હવે હું ઘણી પરતાવું છું, કારણ હું તેને ઉત્તમ ધારતી હતી. તે તો હવે જાલીમ લાગે છે. અને હું આત્માદ ક્ષમા છું.

વેશ્યા—હાય ! હાય ! જો આ વાત સરકારના જાણવામાં આવે તો તમે બન્નેને ફાંસીના લાકડે ચઢવું પડે. આતો તમે ખાતું ક્યું.

રમા—પણ મેં ખુન ક્યાં કર્યું છે.

વેશ્યા—નથી કર્યું પણ તમારા પ્રમીના ભાગીદાર તો ખરાજનં, તમારા બોલાવ્યા વગર તો તે આવ્યા નહિ હોય.

રમા—હા. મેંજ બોલાવ્યા હતા.

વેશ્યા—ત્યારે જસ. આવી બન્યું. પ્રભુ ના કરે ને જો તમે તો પોલિસના હાથમાં પકડાઈ જાવો તો ભોગજ લાગે, કારણ તમારી તપાસમાં તો પોલિસ હશેજ કારણ તમેજે ખુન કર્યું છે.

રમા—શું હું પણ ફાંસીના લાકડે ચઢીશ મને નહિ બચાવો ?

વેશ્યા—અરે ! કમરાવો છો ક્યાં ? અમણા તો તમોને પોલિસે પકડી પાડ્યા નથી. પણ વખતે પ્રભુ કરે ને તેમ થાય તો તમારે તમારો ખાસ બચાવ કરવો જોઈએ.

રમા--કેવી રીતે મને તો કાંઈ નથી આવડતું.

વેશ્યા--સાચે સાચું કહી દેવું.

રમા--એટલે ?

વેશ્યા--કહેવું કે હું તો મારા પતિ સાથે તેમની સાથે જવા મુશ્કેલી હતી, પણ તે અમારી રૂબરૂમાં ધસી આવ્યો. મારા પતિને મારી નાંખ્યો, અને મને પણ જોતાં નહિ થાય તો મારી નાંખીશ. એવી ધમકી આપી અને હું કરી ગઈ. મોતની ખીંકે તેને તાંબે થઈ વગેરે કહેવું.

રમા--એટલે હું અચી જઈશ ?

વેશ્યા--હા. હું તમોને મારી જેન સમજું છું. અને તમોને ખાત્રી આપું છું કે આથી તમો જરૂર બચી જશો. સાથે તમારા માઆપ પણ તમારા પ્રત્યે લાગણીથી જોશે; કારણ તેઓ માનશે કે તમો પોતાની રાજાપુત્રીથી ગયા નહોતા પણ લાચારીએ તમારે આ માર્ગ આદરવો પડ્યો હતો.

અર્થાત આવા પ્રકારની વેશ્યા તથા રમામાં વાતો થઈ રહી હતી. ત્યારે મધુવદન પોતાનીજ વેતરણમાં હતો.

લોજની આસપાસ બહારની બાજુએ મધુવદનની આજ્ઞાનુસાર ફેટલાક પોલિસ સિપાઇઓ છુપાઈ રહ્યા હતા. ઇશારો થતાંજ--સીડી વાગતાંજ--સર્વ એકદમ લોજમાં ધુસી ગયા. મારી પાસેનું વૉરંટ લોજના બદમાશ માલિકને બતાવ્યું. તુરંતજ બંસીલાલનું ખૂન કરનાર ખૂની નવલચન્દ્રને તથા તેની સ્ત્રીને ગીરફતાર કર્યાં.

ફેટલાક દિવસ સુધી તેમને પોલિસના તાબામાં રાખી તપાસ કરતાં માલૂમ પડ્યું કે, નવલચન્દ્રના પ્રેમમાં પડેલી હોવાથી બંસીલાલની

શ્રી કે જેનું નામ રમા હતું તે સાસરે જન્મ પતિની સાથે ધર માંડવા રાજી નહોતી. તેનો પતિ અંસીલાલ તેનાં સાસુ સમરને સમજાવી યમદીતીયાના મેળામાં યમુનાસ્નાન કરાવવાના બહાના નીચે રમાને તેડી ગયો હતો. રમાએ પતિ સાથે જતાં પહેલાં નવલચંદ્રને મળી પોતાની પાછળ મથુરા આવી અંસીલાલનું ખુન કરી પોતાને નસાડી લઈ જવાનો સંકેત કર્યો હતો, અને તે પ્રમાણે નવલચંદ્રે તેમની પાછળ જઈ સંકેત પ્રમાણે રમાની મદદથી ચોખાજીના ધરમાં દાખલ થઈ અંસીલાલનું ખુન કર્યું હતું તથા તેની પાસેની સર્વ કિમતી વસ્તુઓ લઈ રમાને નસાડીને કલકત્તામાં આવી આ બદમાશી ભરેલા લોજમાં તે ગંને બરાબ રહ્યાં હતાં.

કોર્ટમાં કેસ ચાલતાં રમાએ વેશ્યાના શિષ્યવ્યા પ્રમાણે જીવાની આપી નવલચંદ્ર ગુન્હેગાર ડ્યો. જજીએ નવલચંદ્રને અંસીલાલનું ખુન કરી તેની સ્ત્રી રમાને નસાડી લઈ જવાનો આરોપ મુક્યો તથા રમાને છોડી મુકી જુરીના અભિપ્રાયને મળતા થઈ ન્યાયાધિશે અપરાધી હરાવી ફાંસીની શિક્ષા કરી. “કરણી તેવી પાર ઉતરણી.” એ કહેવત પ્રમાણે નવલચંદ્રને પોતાનાં પાત્રી કૃત્યોનું પ્રાયશ્ચિત મળ્યું. પિયારને અંસીલાલ જિન અપરાધે માર્યો ગયો તે પાછો આવ્યો નહિ. લોજવાળા બદમાશ ઉપર પણ પોલિસે અનીતિનો અફો રાખવાનો આરોપ મુકી કેસ ચલાવ્યો તેમાં તેને તથા તેની રાખેલી સ્ત્રીને પણ મળ્યું થઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

રમાની રામકથા.

રમા વેશ્યાના સમજાવવા પ્રમાણે કારટમાં જીવાની આપવાથી નિર્દોષ થઈ છુટી ગઈ, પણ પ્રભુના દરબારમાં તે નિર્દોષ નોહતી. તે જોકે એવી ઝેરી કટારી હતી કે તેના કારણે બે જીવોના પ્રાણો અકાળે નાશ પામ્યા હતા, કુદરતના પ્રાણેગંડા માટે કાંઈ બોલવા કે લખવાની આવશ્યકતા હોતી નથી. એ તો પોતાની મેળે જન સમાજના અંત કારણમાં તેવા વિચારો રફરે છે, અને ફેલાય છે.

રમા પણ પોતાના આ કર્મો માટે હવે પરતાવવા લાગી હતી પણ નિરોપાય હતી; અને મનમાં મનમાં મુઝાતી હતી. તે જે જે માર્ગે જતી ત્યાં ત્યાં તેની પાછળ આંગળીઓ થતી, ધણું ખરાં તે તેને મુખે પણ સંજળાવી દેતા હતા. તેનું અપમાન પણ કરી નાંખતા હતા. તે તેણે ધણું અસહ્ય લાગતું હતું; પણ શું કરે લાચાર !!

તેના માથાપે પહેલ વહેલા તે કુદરતી મામતાના કારણે પોતાને ઘેર લઈ આવ્યા હતા, તથા તેના પ્રત્યે માન તથા દયાની લાગણીએ જોતા હતા, પરંતું જેમ જેમ દીવસો જવા લાગ્યા તેમ તેમ તેમની લાગણી તથા ભાવમાં ન્યુનતા આવવા લાગી હતી. કોઈ એ સમાજના મુખે તાણું દીધું છે ? રમાના માતા પિતાને પણ મેણું સાંભળવા પડતા હતા, જે મસ્તકો ધણાને નમાવતા અને અભિમાનમાં ડોહતા હતા. તે મસ્તકો હવે રમાના આવવાથી નીચા નમી ગયા હતા. તેઓ હવે તો રમાને પોતાની આંખો આગળથી દૂર કરવા માંગતા હતા.

પણ તેમ કરી શકના નોહતા. તેના જીવન કરતાં તેના ચરણને વધુ ખસંદ કરતા હતા, પણ કાંઈ માંઝ્યા કે ખોલાઝ્યા મોત મળતા હશે !

રમા પણ પોતાના માયાપોના વિચારો સમજી ગઈ હતી, તેમની પોતાના તરફથી તોછડી અને અપમાનમય વર્તણૂક જોતી હતી, પણ લોહીના ઘુંટડા કરી ગળી જતી હતી, કારણ તે સમજતી હતી કે હાથના હૈયે વાગ્યા છે, દોષ કાઢે તો કોનો કાઢે અને ક્રોધે ભરાય તો કોના ઉપર ભરાય. !!!

એક તો વિધવા ! અને પોતાના કર્મોના કારણે થએલી વિધવા ! ! પછી તેના પ્રત્યે કોને ચિન્તાર ન આવે ? અને કાણ માનતી લાગણીએ જીવે ? રમાને પણ આ વાતનું જ્ઞાન થયું હતું. તે પણ પોતાના જીવનથી કંટાળવા લાગી હતી. વારે વારે તે પોતાના પતિને સંભાળતી અને પ્રભુ પ્રાથનામાં પણ અજ્ઞ નમને ગાતી કે.

“ત્યારે ગયા શું અહિંથી પ્રિતમ તમ ?

મુકી ગયા આ હૈયું રિખાતું !

હવે મોંઢું તે મુખ તાકી તાકી-

નિહાળવાનું નહિ શું કદાપિ !-

૧.

ચિન્તા અને દુઃખ થકી પીડાતી

આ ચિન્તને ટેકવવાની આશા,

તારા પ્રિયે ! પ્રેમથી આવતીજે,

હવે પછી શું સહુ મુકવી તે ?

શરીરને ને મનને જરે,

આવા પ્રદેશે કરતાં હતું જે

સ્વથાન પાશું તવ ખેયનારે,

શું તે વિના દુર હવે જવાનું ?
 શરીર માઈ સ્થિર હો કદાપિ,
 આ ચિત્તને તો ન શકુંજ રાખી;
 સ્વચ્છંદ તે તો ભમતું ફરેછે,
 રે તમ ગયા ને સ્થિર કેમ રે' તે ?”

“હા. હા. ભમાવ. હજી તારા ચિત્તને ભમાવ. બેના પ્રાણ લીધા અને આજી હોય તો તારા માતા પિતાના પ્રાણે બે.” તેની માતા જે પાછળ ઉભી ઉભી સાંભળતી હતી તેણે કહ્યું.

રમાએ પાછા વળી જોયું તો પોતાની એક વખતની મયાણ માતાના રતેહાળ નેનોમાં ક્રોધાઅગ્નિ વરસી રહ્યા હતા. તે બેતાં રમાની આંખમાંથી આંસુડા બરાષ કલવાવવા લાગ્યાં.

“અભાગણી ! તારા કારણે તો અમારે સમાજમાં શરમાવવું પડે છે, તેં તો મારી કુખ લખવી એટલુંજ નહિ તારા સંબંધીઓના પણ નાક કાપી નાંખ્યા છે” રમાની માતાએ ક્રોધાવેશમાં કહ્યું.

“માતા ! માતા ! માતા ! મુજ મરેલીને ન મારો. બેલીને વધુ ના બાળો.”

“તે તો તું તારા હાથે થઈ છે, તેજ તારા હાથે તારું ભાગ્ય ફેરવી નાંખ્યું છે; નહિ તો પછી”

“નહિ. નહિ. મારી એકલીનો દોષ નથી. તેમાં માતા તારો પણ દોષ છે. તેં મને શા માટે મારા પતિને ત્યાં મોકલવામાં વિસંજ કર્યો ? શા માટે મોકલતી નોહતી ? તું તેમ કરવાનું પસંદ કરતી નોહતી, અને હું તારી મરજી વિરુદ્ધ આલવા માંગતી નોહતી.”

“ત્યારે મેં એવું કીધેલું કે આમ કરજો ?”

“ ના ”

“ ત્યારે ? ”

“ કાધું નોહતું. પણ તારાજ કારણે મારે બાગ્ય બગડ્યું છે; જે માખાપો પોતાની હક ના કારણે પોતાની પુત્રિઓને સામરે વળાવવામાં વિલંબ કરે છે, તથા વાંધા ઉઠાવે છે; તેમાં ધણી ગરીબ આળાઓના ઓછાવતા બાગ્ય ફરી વરતા હશે. ”

“ અકરમણ! તારું શું મુખ લઇને જીવે છે. કાષ્ટ ન મરતું હોય તે દીનસે મરી જાને. કે પાપ ટળે. ”

“ માતા. માતા. બસ કરો. મારા બળતા હૃદયના ઉપર ડામ ન દો. બસ. જે મુખ ઉપર પહેલા ચુન્નનો થતા તે મુખ પાપી બન્યું છે. હા. બન્યું છે. તે તમોને નહિ દેખાડું. મને કાષ્ટ જોશે પણ નહિ ત્યાં ચાલી જઇશ. માતા. માતા. ધ્યાન પૂર્વક સાંભળો અમારા વખતે છેલ્લા શબ્દો હશે. તમારા પહેલાના વિચાર પ્રમાણે હું માર પ્રેમી ભક્ત પતિને ત્યાં ન ગઇ. તો પરિણામમાં મારા આ હાલ થયા તેમાં અન્યના વાંકે હું અકરમણ ગણાઉં. આજે બીજવાર તમારા વચનને માન આપી જાવું છું. મારું મુખ સંતાડવા જાવું છું તેમાં પાછી મારો વાંક ન કાઢતા. ”

“ હા. હા. જાને મરી જા કુઆરજા, ” કહેતાં રમણી માતાએ તેને બે ત્રણ લાતો તથા ચાર પાંચ લાપોટો લગાવી દીધી અને ક્રોધમાં ક્રોધમાં ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

રમણી હવે એકલી રહી. તે પોતાના જીવન ઉપર વિચાર કરવા લાગી. તેને સંસાર સૂન્યમય લાગવા લાગ્યું. તેને પોતાનું જીવન નિરરસ જણાવવા લાગ્યું. તેણે પોતાના આંસુડા લુછી નાંખ્યા. ઉભી થઇ

ગામ. આ વખતે તેના મુખ ઉપર દુઃખના ચિન્હો જણાતા હતા. તેણે એક નિશ્વાસ નાંખ્યા અને ગણુ ગણી.

“મા બાપની મુરખાઇનો, એતો છે આડો આંક,
વાંકું થએ પછી વેવલાં, કાઠે કર્મનો વાંક.”

હડ નભાવવા કારણે, કંઈ લાજને કાજ,
આંખો મીચી ઉડે કુવે, પડો ડરી પતરાજ.”

અને પછી? ત્યાંથી ઘર બહાર પાછલા ખારણે બહાર ચાલી તેણે પોતાના માતા પિતાના ઘરને છેલ્લા પ્રણામ કર્યા. અને રડી પડી. સજળ નેને રડતી રડતી રમા ચાલી જતી હતી. તેને કોઈ વારનાર કે મનાવનાર પણ નોહતું. ગામ બહાર નીકળી વળી તેણે પાછા વળી જોયું અને નિશ્વાસ નાંખી આગળ ચાલી અને સીધી એક એકાન્તમાં આવેલા કુવાના કાંઠે જઈ ઉભી રહી ગઈ.

આ કુવો ગામથી છેટે તથા ખારા પાણીનું હોવાથી તેના જવાનો કોઈ પણ ઉપયોગમાં તેનું નોહતું તેણે કુવામાં નજર નાંખી પણ ડરી નહિ પણ હસવા લાગી. જાણે દીવાની ન હોય ?

રમા આજે નકકી ડરાવજ કરીને આવી હતી. તેણે પોતાના મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી લીધો હતો. તે આજુબાજુ જોવા લાગી અને એક બારે પથરને બળ કરી ઉપાડી લાવી. તેણે પોતાની સાડી કાઢીનાંખી ઘાઘરાનો કાછડો વાળી લીધો, અને સાડીનો એક છેડો પથર સાથે બાંધી બીજો છેડો પોતાની કેડ સાથે બાંધી લઈ કુવા કાંઠા ઉપર ઉભી રહી ગઈ; અને જાણે મરણથી ડરતીજ ન હોય તેમ તેણે પથરને ઉપાડી જેવો કુવામાં નાંખ્યા કે તેની હીમત તુટી ગઈ. બચાવા માટે તેણે તરફડી મારી પણ પથર બારે હતો એકજ આંચકામાં

તે રમાને પોતાની સાથે કુવામાં લઇ ચાલ્યો. અને તળાએ જઇ બેઠો, અને રમાને પાણી ઉપર આવવા અશક્ત બનાવી દીધી. રમા. આવી રીતે જળમાં સમાઇ ગઇ.

પ્રિય વાચકો ! આ નાની કલ્પિત નવલ કથા આ પ્રમાણે પુરી થાય છે. ખરેખર નિતીના શિખર ઉપરથી પડતાં મનુષ્ય નિત્યતાની ગટરમાં કેવી રીતે પડે છે. તે આ નાની નવલકથા ઉરથી સમજી શકાય છે. સોજતની અસર થયા વગર રહેતી નથી અને પાપનો ખદ્દો પણ મળ્યા વગર રહેતો નથી. અને સ્ત્રી એક એવું મોતી છે કે તેનું એક વાર પાણી ઉતરી ગયું તો પછી હજારો ઉપાયે તે પાણી-દાર બનતું નથી. તેનો તો નાશ થયે છુટકો થાય છે. રમા પણ આજ પ્રકારે પાણી ઉતરી જતાં મરણ ને શરણ થઇ, અને સાથે તે એક કાતિલ કટારી પણ બની કે જે જણના પ્રાણ લીધા તથા રનેહીઓ વગેરેની આબરૂનું પણ ખુન કર્યું. તે કારણે આ નવલકથાનું નામ અમે કાતિલ કટારી એવું નામ રાખ્યું છે. તે અયોગ્ય નથી એવું વાંચનારને જણાશે.

સમાપ્ત.

એક બાળાનું બલિદાન

(‘વર-વિક્રયની અનિષ્ટ અને નાશકારક રૂઢી ઉપર
અપાયેલું એક આર્ય બાલાનું બલિદાન’.)

અતી બોધ દાયક વારતા.

યદ્યપિ આલ્ય કાળનાજ પ્રભાતથી શ્યામા પોતાના માતાપિતાના
સ્નેહથી વંચીત થઇ હતી પરંતુ તેના કાકા ચંદ્રનાથે તેના આ અભાવને
પૂર્ણપણે પૂરો કર્યો હતો. જે સમયે ચંદ્રનાથે આદ્ય માસની કામળા
કાશોરી શ્યામાને પોતાના અંકમાં લઇને તેના પ્રદુક્ષ ગુણાળ સમાન
લલાટ ઉપર ચુંબન કર્યું, તે સમયે તેમના મધુર સ્પર્શે તેના હૃદયની
પ્રસુત માતૃ-પ્રવૃત્તિને જગાડી દીધી. આ સમયે ચંદ્રનાથને એવો
આભાસ થયો કે જાણે સાક્ષાત જગજગનીએ પોતાના પારીવ્રત
-વનનું એક સુન્દર પુષ્પ તેમની ગોદમાં આપ્યું છે-આ પ્રદુક્ષ કુસુમની
મધુર સુગંધથી તેમનું હૃદય-મંદીર પરીપૂર્ણ થયું હતું. શ્યામાએ
પોતાની મધુર બાળલીલાથી ચંદ્રનાથને એટલા મુગ્ધ કરી નાખ્યા કે
તેમને સ્મરણ પણ ન રહ્યું કે શ્યામા પોતાના મોટાભાઈની સંતતી
છે. ચંદ્રનાથની દરીદ્ર કુટીર શ્યામાના મધુર કાલાહલથી તથા તેના
વિભળ હાસ્યથી હવે આલોકીત થવા લાગી.

ચંદ્રનાથના યૌવન-કાળમાં એક એવી ઘટના ઘટીત થઇ હતી
જેણે તેમના હૃદયની પ્રવૃત્તિમાળાને વૈરાગ્યની અનુગામિની બનાવી
દીધી હતી. તે કાષ્ઠ અસાધારણ ઘટના ન હતી, પણ જેમ સાધારણ

મનુષ્યો ઉપર તેની સાધારણ અસર થાય છે, તેમ ન થયું અને તેમના હૃદય ઉપર તેનો અસાધારણ પ્રભાવ પડ્યો. તે ઘટના તે તેમની પ્રાણેશ્વરીની સ્વર્ગ-યાત્રા હતી. ચંદ્રનાથ પોતાની સ્ત્રીને અત્યંત ચાહતા હતા. પ્રથમજ ન્યારે તેમને તે અનિન્દ્ય સુન્દરીનું દર્શન થયું હતું. તેજ સમયથી તેણી તેમના હૃદય સામ્રાજ્યની અધીશ્વરી બનીને તેમના મહીમાય આસન ઉપર આરૂઢ થઈ ગઈ હતી. ચંદ્રનાથ તેને મેળવીને જોટલા પ્રસન્ન થયા હતા જોટલા પ્રસન્ન મહારાજ અગ્ર ત્રિભુવન સુન્દરી ઈન્દુમતીને મેળવીને થયા હતા. અજની સમાન તેમને પણ ભાગ્યમાં પ્રાણેશ્વરીનું સંગસુખ બહુ દિવસોને માટે લખાયેલું ન હતું. કેટલા એ વર્ષને માટેજ તેણી તેમના હૃદયને આલોકીત કરવા આવી હતી; તે કોઈ શાપ-બ્રષ્ટ સુર-સુન્દરી હતી જે એ વર્ષ સુધી સ્વર્ગથી દૂર રહીને ચંદ્રનાથની સાથે કેવી લીલા કરી ગઈ. એક દિન સદમા મધુ માસના સુરણીત પ્રભાતમાં શીતલ સમીરના મધુગ હીલોલની સમાન તે અંતર્હીત થઈ ગઈ-શય અહીંજ રહી ગયું-પ્રાણ સ્વર્ગના નંદન વનમાં ચાલ્યો ગયો. ચંદ્રનાથને માટે તે દિનથી આ વિશ્વ અધકારમય થઈ ગયું-તેમના હૃદયની રસરંગ-ધારા સુકાઈ ગઈ અને તેમના હૃદયનું પ્રવૃત્તિ મંડળ, વિલાસ તેમજ આનંદને તીલાંજલી દઈને, વૈદાગ્યની કુટીરમાં જઈ ગયું. આ સમયે ચંદ્રનાથને તેમના મોટાભાઈએ બહુજ સમગ્રબ્યા, પણ તે બીજી વખત વિવાહ કરવાને માટે કોઈ પ્રકારે પણ તૈયાર ન થયા. ન્યારે બહુજ આગ્રહ અને અનુરોધ કરવા માંડ્યો ત્યારે ચંદ્રનાથે રપષ્ટ રહી દીધું “જો આ પ્રકારે મને બહુજ સતાવશે તો હું ગામ તેમજ ગૃહ ઉભયનો ત્યાગ કરીશ.” ચંદ્રનાથની હડીલી પ્રકૃતિથી સર્વે જ્ઞાત હતા; સહુ જાણતા હતા કે ચંદ્રનાથ હૃદયના આવેશમાં જે કરે તે થોડું હતું. આથી ફરી કોઈ

ચંદ્રનાથને વિવાહ કરવાને માટે આગ્રહ ન કરતું. ચંદ્રનાથના પ્રણય-
કાનનમાં જે ભયંકર અગ્ની-સંસ્કાર થઇ ગયો હતો, તેના દારૂણ
તાપને તેમને ઠોઇને કોઇ પ્રકારે સહન તો કરી લાંબો પણ તે બીવક્ષ
જવાલામાં તેમના લોચનોની આનંદમયી લાક્ષીમાં તેમના અધર ઉપર
નિરંતર નૃત્ય કરતી વિલાસમયી હાસ્ય રેખા, તથા સુંદર શરીરની
તેજોમયી અનુપમ કાંતિ સર્વ જનીને ભસ્મ થઇ ગયું આજ જે તિથિની
અમારી વાર્તા શરૂ થાય છે-તે દુઃખમયી ઘટનાને ચોવીસ વર્ષ વ્યતીત
થયાં પણ આ દરમ્યાન ચંદ્રનાથને હસતાં જોયો નહોતો. તે અખંડ
વૈરાગ્ય-નૈતનું પરિપાલન કરતા પોતાના બાઇ સાથે રહેવા લાગ્યા.
સંસારનું તે સર્વ કાર્ય કરતા હતા-ખેતીનું કામ કરતા હતા,
ગૃહસ્થીની ચિંતા રાખતા હતા આપવા લેવાની સર્વ વ્યવસ્થા કરતા
હતા પણ તે સર્વ વાસના રહીત વૃત્તીથી કરતા હતા, વિચ્છેદના સમસ્ત
વ્યાપાર તેમની દૃષ્ટિએ નિરસ તેમજ અસાર હતા-લોકીક ધર્મનું
પરિપાલન કરવાના હેતુથી જ તેનું સંપાદન કરતા હતા. તેમનું મન
મંદીર એક એવા મહેલની સમાન થઇ ગયું હતું જે કાળના નિરંતર
પ્રવાહથી ખડેર જેવો પડીને થઇ ગયો હોય. તેમનું પ્રવૃત્ત-ઉદ્ધાન
પુણ્ય વૃક્ષવ-વિહીન શુષ્ક વૃક્ષોથી ઉજ્જડ એવા સ્થળની સમાન થઇ
ગયું હતું. તેમાં આનંદની કાકીલ-ધ્વની સંભળાતી નહતી; રસનો
પ્રવારો એ ઉડતો ન હતો; તેમજ વિલાસનો સૌરંજ સુખ-સમીર વાતો
નહતો કે ભાવ પુષ્પેની મસ્ત-દૃષ્ટોથી લલીત લજ્જની ધારાયે પ્રવાહીત
થતી નહતી-આ પ્રકારે ચંદ્રનાથનું રસ-શૂન્ય જીવન ધીરે ધીરે અનન્ત
પંથ ઉપર અનિશ્ચિત ઉદ્દેશ્યથી વ્યતીત થયું હતું.

ભયંકર પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો તેમાં તેમના સ્નેહમય સહોદર તથા
બાબી પણ દીવસને અંતર એમ જન્મે પરમ ધામમાં પહોંચી ગયાં

તેમને પહેલાં તો કાંઈ સંતાન નહતું પણ ભગવાને તેમની પ્રાર્થનાથી દ્રવીભૂત થઈને તેમની સૂની ગોદમાં એક વિભળ રત્ન પ્રદાન કર્યું હતું. પરંતુ બાવી પ્રજાળ છે, ફક્ત આઠજ માસ સુધી આ અમુદ્ય મણીને પોતાના હૃદય ઉપર ધારણ કરવાને તેઓ ભાગ્યશાળી થયો, કેંચમરાજે પોતાના દૂતો દ્વારા તેમને પોતાના લોકમાં બોલાવી લીધાં. સ્યામા અનાથિની થઈ માતાના શબ આગળ રમતી સ્યામાને ઉઠાવીને ચંદ્રનાથે પોતાના હૃદયમાં સરસી ચાંપી. અનાથિની સ્યામા સનાથિન થઈ. આમ ચંદ્રનાથના હૃદયમાં એક વિચિત્ર પરિવર્તન થયું ઉત્તમ મરૂભૂમીમાં સહસા વાત્સલ્ય ધારા વહેવા લાગી; ફરી પ્રવૃત્તી વનના વૃક્ષોને કોમળ પક્ષવ આવવા લાગ્યાં ફરીથી કોકાંલ આવીને કુળન કરવા લાગી. અને સૌરભથી મદમસ્ત થઈને સમીર પુંકાવા લાગ્યો. ચોવીસ વર્ષ સુધી જે દેશ, નિર્જન, નીરવ સ્મશાન જેવો પડ્યો હતો, તે ધીરે ધીરે આનન્દમય બાવોના મધુર કોલાહલથી પ્રેમમયી પ્રવૃત્તીના પ્રસન્ન પ્રકાશમાં અલોકિત થવા લાગ્યો. સ્વયં ચંદ્રનાથ પણ આશ્ચર્ય જનક-આનન્દમય પટ પરિવર્તનને જોઈને વિસ્મય-વિમુગ્ધ થઈ ગયા તેમના વિપાદ મંડીત મુખ મંડળ ઉપર ફરીથી હર્ષાનંદની રેખાઓ વિકસીત થવા લાગી, અને તેમનાં રસ-હીન લોચનોમાં ફરી એક વાર આનન્દની મધુર લાલીમાં આવિર્ભૂત થઈ.

આ વિચિત્ર પરિવર્તનનું કારણ શોધવાની પ્રજાળ ઇચ્છા અમારા હૃદયમાં થઈ ઉઠી છે. પ્રાયઃ નિત્ય ચંદ્રનાથ સ્યામાને પોતાના અંકમાં લેઈ ખીલાવતો હતો-પણ આજ ભોગ્ગઈ સ્યામાની માતાના મૃત્યુ બાદ તેમણે જ્યારે સ્યામાને હૃદય સરસી ચાંપી, તે સમયે તેમને સહસા એમ પ્રતીત થયું કે સ્યામાની આંખોમાં જાણે તેમની પ્રાણે-

શ્રી હસી રહી છે. આજ સુધી તેમનું ધ્યાન આ જાણુ નહોતું
 ગયું આજ-ચોવીસ વર્ષ ઉપરાંત-પણુ તેમના હૃદય-પટ ઉપર તેમની
 મૃત હૃદયેશ્વરીનું રાગ-રંજીત ચિત્ર અંકિત હતુ. તેમણે જોયું; તેજ
 નેત્ર પક્ષ્વી; તેવુંજ લલિત કપોલ, તેવુંજ તેજોમય લલાટ, તેના
 જોવાજ કુન્તલ કેશ એમ પ્રત્યેક અંગમાં તેમની મૃત હૃદયેશ્વરીનાં
 દર્શન થતાં હતાં. તેમને એમ પ્રતીત થયું કે સ્યામા તેમની પ્રાણેશ્વરીની
 જાલ-પ્રતિમા છે. ચોવીસ વર્ષની સાધનાથી તેમની સાંત્વના માટે
 ભગવાને તેમની પ્રાણેશ્વરીનું સજીવ જાલ ચિત્ર તેમના હસ્તમાં દીધું
 હોય તેમ જણાતું હતું. એક દિન પત્ની જનીને જોણે તેમના યૌવન
 વનમાં વિહાર કર્યો હતો આજ જાણે તેજ કન્યા જનીને તેમના વાતસલ્ય
 કુંજમાં પુષ્પ ચયન કરવાને માટે આવી છે. વૈરાગી ચંદ્રનાથ ફરીથી
 પ્રેમની શીતળ ધારામાં હિલોલીત થવા લાગ્યા. વિશ્વ ફરી તેમની દ્રષ્ટીમાં
 આનંદની રંગભૂમી જેવું પ્રતીત થવા લાગ્યું.

શ્યામા ચંદ્રનાથનું સર્વસ્વ હતી. તે તેનું લાલનપાલન કરવા
 લાગ્યા; તે કદી શ્યામાને દ્રષ્ટી પથિથી અજાગી કરતા ન હતા-જ્યારે
 તે જાગીયામાં જઈ રમતી, ત્યારે ચંદ્રનાથ પણ તેની પાસે બેસી તેની
 જાળ-લીલા નિહાળતા-જ્યારે શ્યામા કાંઈક મોટી થઈ અને ગામની
 સમાન વયસ્ક બાલિકાઓ જોડે રમવા લાગી ત્યારે પણ ચંદ્રનાથ દૂર
 બેસીને રમત જોતા-શ્યામા ઉપર ચંદ્રનાથને અત્યંત ભાવ હતો. જે
 ચંદ્રનાથ એક સમયે સમસ્ત વિશ્વને વિરકત ભાવથી દેખતા હતા, તે
 હવે તેમાં આનંદ તેમજ અનુરાગનું સજીવ સ્વરૂપ દેખવા લાગ્યા-જા-
 લિકાએ વૈરાગીને સંસારી જનારી દીધા.

વાત્સલ્ય વિશ્વનો આદિ રસ છે. જેને પોતાના જીવનમાં શિશુ-ચંદ્રનું મધુર મુખ જોઈને વાત્સલ્ય સાગરમાં તરંગીત થવાનો પુણ્ય અસર પ્રાપ્ત નથી થતો, તેના સમાન કોઈ અભાગી નથી.

પ્રકરણ ૨ જી.

ચૌદ વર્ષ વ્યતીત થયાં, હવે શ્યામા ચિરહાસમયી આશિકાને બદલે યુવતી થઈ. શું વર્ણન કરવું શ્યામાના લલિત સૌંદર્યનું? તે તો ભગવતીની આપેલી એક અમુલ્ય સંપત્તી હતી. પ્રસન્ન પ્રભાતના વિભળ પ્રકાશમાં વસન્ત લક્ષ્મીની જે શોભા હોય છે; આનન્દમયી ચંદ્રિકાના મધુર વિલાસમાં નિર્મળ તરંગીત માનસરોવરની જે સુન્દરતા હોય છે-યૌવનમાં શ્યામાનું કલિત કલેવર પણ તેવુંજ દેદિપ્યમાન થઈ ઉઠ્યું. શ્યામા એક અસાધારણ સૌન્દર્યવતી યુવતી હતી. આનું સૌન્દર્ય કોઈ વિરલજ બાળ્યવતી રમણીના બાળ્યમાં હોય છે. શ્યામાના શરિરનું પ્રત્યે અંગ સૌન્દર્યના મનોરમ વિલાસથી વિલસીત થતું હતું તેની આંખોની પ્રભાથી ઉજ્જવળ રંગભૂમી પર મદની ઉક્લાસમયી બાલીમાં નૃત્ય કરવા લાગી. તેના અધર-પલ્લવ ઉપર ગુલાબની શોભા શયન કરવા લાગી અને તેના મધુર કપોલ ઉપર અંતરના આનંદથી ગલક જણાવા લાગી. શ્યામા સ્વર્ગ સુન્દરી સમાન શોભાયમાન થઈ ઉઠી-તેના સૌન્દર્યની પ્રસંસા દૂર દૂર ફેલાઈ ગઈ.

ચંદ્રનાથ શ્યામના આ યૌવનના આ સુન્દર વિલાસને જોઈને ચિન્તિત થઈ ગયા. ચિંતાનું કરણ થયેષ્ટ હતું. ચંદ્રનાથ દરિદ્ર પિતાના દરિદ્ર પુત્ર હતા. તેમના મોટા ભાઈ પાછળ એટલું પણ નહોતા મુક્તા ગયા કે જેથી તેમનું બરણ-પોષણ પણ યથાવિધિ થઈ શકે. તેથી જે થોડીય પણ જમીન હતી, તેનેય વેચીને તેમણે તેમના ભાઈની પાછળ

રૂપીયા ખર્ચ્યા હવે માત્ર ચંદ્રનાથની પાસે દસ-આર વીંઝા જમીન
 તેમજ રહેવાનું એક મકાન એટલુંજ અવશિષ્ટ રહ્યું હતું. સ્વામા
 હવે વિવાહને યોગ્ય થઇ ગઇ હતી-તેનો વિવાહ જો જલ્દી કરવામાં
 ન આવે તો પછી વિવાહને માટે વર મળવો મુશ્કેલ હતું. જેમ ખજાર-
 માંથી વધુ પૈસા ખરચો તો સારી ચીજ મળે તેમ જો અધિક રૂપીયા
 આપો, તોજ સુંદર, સુખંદીત તેમજ સમૃદ્ધ વર મળે પણ ચંદ્રનાથની
 પાસે તો સાધારણ વર ખરીદવા જેટલા પણ રૂપીયા નહતા. હવે શું
 કરવું? જેને આટલા રનેહથી પાળી, જેને પોતાનું સર્વસ્વ માન્યું,
 જેને જોઇને સંસારના સફળ સંતાપો હસતાં હસતાં સભા, જેને
 મેળવીને આ મત્સરમય વિશ્વમાં સ્વર્ગનાં સુંદર દર્શન પ્રાપ્ત કર્યા,
 હાય! શું અન્તે તે પ્રાણુથી પણ અધિક ગણેલી પુત્રી સમી-કન્યાને
 સુંદર તેમજ યોગ્ય વરને આપવા સમર્થ નહિ થાકે? આ પ્રકારના
 દુઃખમય ભાવોએ ચંદ્રનાથના હૃદયમાં એક પ્રકારની અગ્ની જ્વાળા
 ઉત્પન્ન કરી હતી. આજ સુધી ચંદ્રનાથે કદી પોતાની દરિદ્રતાના
 વિષયમાં વિચાર સરખો પણ કર્યો નહતો-જે મળ્યું તે ખાધું હતું,
 તેમજ વસ્ત્ર પણ મળતાં તેજ ધારણ કરતા-તેમણે કદી પણ તેમના
 હૃદયમાં નહોતો વિચાર કર્યો કે ધન સંસારમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ વિભુતી છે.
 બાહ્યકાળ વિત્યો, પ્રકૃતિની હરીભરી કુંજોમાં, સખાઓની સાથે
 મેઘવામાં; યૌવનનું પ્રભાત વિત્યું પ્રાણેશ્વરીની પ્રેમલીલામાં, યૌવનનો
 શેષ ભાગ તેમજ સૃષ્ટત્વનું પ્રથમ ચરણ વિત્યું વૈરાગ્યની ઉપાસનામાં
 અને હવે-ચોપન વર્ષની અવસ્થાએ-તેમને આ આભાસ થયો કે સંસાર
 યાત્રાની સફળતાને માટે ધનોપાર્જન એક અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે,
 પણ હવે સમય નથી; હૃદયમાં યૌવનનું તમ રક્ત રહ્યું ન હતું; શરીરનું

બલ કાલ ચક્રના નિરંતર પ્રવાહથી નષ્ટ થયું હતું. અત્યારે સમગ્રયું કે ધન પણ કોઈ પદાર્થ છે! હાય! હવે શું કરવું? ક્યાં જવું? હવે શું અન્ત સમયમાં શ્યામા-ત્રિભુવન-સુન્દરી શ્યામા-ના આ યૌવન વનમાં અગ્નિ સરકાર કરવો પડશે. ચંદ્રનાથ ચિંતા સાગરમાં ડુબી ગયા. તેમના હૃદયમાં એક દારૂણ વ્યાકુળતા હાહાકાર કરવા લાગી!

પણ હાય! હિન્દુની કન્યા કુંવારી કેમ રહી શકે? ચંદ્રનાથે વરની શોધ કરવા માંડી; જે શ્યામાને એક ઘડી વાર પણ દૂર નહોતા કરતા તે હવે શ્યામાથી દિવસો અને દિવસો સુધી દૂર રહેવા લાગ્યા. કદી કદી વરની શોધમાં ધુમતા; કદી કદી પોતાની દુઃખી સ્થિતિનો વિચાર કરતાં નદિ તટ પર બેસી રહેતા. આ સ્થિતિમાં ચાર માસ વ્યતીત થયા. શ્યામાને મેળવ્યાથી તેમના શરીર ઉપર જે કાન્તિ આવી હતી અને તેમના હૃદયમાં જે આનન્દધારા પ્રવાહીત થવા લાગી હતી-તે બન્ને હવે લુપ્ત થઈ ગઈ. ચંદ્રનાથને હવે એક ચિન્તા રહી હતી કે કોઈ પણ પ્રકારે શ્યામાને માટે વર મેળવવો. વરની ખોટ નહતી; પણ તેમની કાંમત ઘણીજ હતી તે દરીદ્ર ચંદ્રનાથ તેમાંના કોઈને જમાતા બનાવવાને માટે અસમર્થ હતા. અન્તે ઘણીજ મુશ્કેલીથી એક વર મળ્યો. ઉમ્મર હતી વર્ષ ૨૬ ની એક અક્ષર પણ બણેલો નહતો. કુળમાં ચંદ્રનાથ કરતાં ઉચ્ચો હતો; તેની પાસે પૈસા હતા-ગૃહે કલહ-પ્રિયા માતા હતી. અને તેના પિતા પોતાના દુષ્ટ-નિષ્કુર સ્વભાવથી પ્રતીક્ષ હતા-આ લમ તેમના પુત્રનું બીજ વારનું હતું અને કહેવાતું હતું કે પ્રથમ પુત્ર વધુને તેમણે કાંઈ ખવડાવીને મારી નાખી હતી-આવો વર તેમજ આવા માણસોના હાથમાં ચંદ્રનાથ પોતાના પ્રાણથી પણ અધીક વ્હાલી બનીજીને આપવાને

તૈયાર થયા હતા. આ સિવાય અન્ય ઉપાય ન હતો; સ્યામાને કુંવારી તો રાખી શકાય નહિ તેમજ ૨૦૦૦) થી ઓછું લઇને તેમની બત્રીજી સ્યામાને પોતાની દાસી બનાવવાને માટે કોઇ પણ કુલીન એવમ્ સમૃદ્ધ બ્રાહ્મણ કુટુંબ સમુદ્ધત નહતું. તેમજ દરિદ્ર ચંદ્રનાથ પાસે અન્ય સાધન પણ નહતું. ગોવિન્દરામે પોતાના-અક્ષર-શુન્ય. ઉદ્દણ્ડ, દુરાચારી પુત્રની સેવામાં સ્યામાને (૮૦૦) રૂપિયા લઇને સ્વીકારી લીધી ! ઉપરથી ધણાજ અહંકારથી કહેવા લાગ્યા “ પંડીતજી ! બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણને સહાય નહિ કરે તો કોણ કરશે ? જાઓ આપ (૮૦૦) રૂપિયાજ આપજો. જો હું ઇચ્છું તો મારા પુત્રને કોઇ ધનાઢ્ય કુટુંબમાં પરણાવી શકું પરંતુ દુઃખી બ્રાહ્મણને દુઃખ મૂકત કરવો એજ મારું પરમ કર્તવ્ય છે ” ચંદ્રનાથે આ ઉદારતાના મહીમાને સાંભળ્યો. આજે ચંદ્રનાથનું હૃદય વિશ્વનું બીભરસ સ્વરૂપ જોઇને મર્મ વેદનાથી વ્યતીત -વ્યાકુળ થઇ ઉઠ્યું પરંતુ ચંદ્રનાથે પોતાની વ્યાકુળતા પ્રકટ ન થવા દીધી. ગોવિન્દરામના આ અસીમ-અદ્વિતીય ઉદારતાને માટે તેમને અત્યંત નમ્ર શબ્દોમાં ધન્યવાદ દઇને ચંદ્રનાથે તેના કુલીન, કિન્તુ દુરાચારી પુત્ર રતનને સ્યામાના બાવી પતિ તરીકે સ્વીકારી લીધો. વિવાહ લીધો. વિવાહ પાકો થઇ ગયો; સ્યામાના બાગ્યાકાશમાં બયંકર વિપાદની ધનધોર ઘટાઓ આપ્ત થઇ ગઇ !

ચંદ્રનાથે (૮૦૦) રૂપિયા આપવા હા કહી વિવાહ તો નક્કી કર્યો પરંતુ તેમની પાસે (૮૦૦) રૂપિયા પણ ન હતા. જમીન તેમજ ઘર વેચવાથી રૂપિયા ૫૦૦) મળે તેમ હતા હવે શું કરવું ? ૩૦૦ બીજા ક્યાંથી લાવવા ? વિચાર કરવા લાગ્યા પણ ઉપાય હાથ ન લાગ્યો અન્તે નીરાશ થઇને તેમણે બાવિ પરીણામની ચિન્તાને ભગવાનના

શ્રી ચરણોમાં અર્પણ કરી દીધી. તેમણે તેમના મનને સાંતવન આપ્યું કે જે મારી શક્તિની બહાર છે તેને હું શું કરી શકું? પરંતુ આ પ્રમાણે આકુળ હૃદયને સંતોષની આપણે રહેલ નથી. આ આત્મ સંતોષની સહુથી ઉચ્ચ સાધના છે. ચંદ્રનાથ આ સાધનામાં સફળ ન થયા.

ચંદ્રનાથના મનમાં કપટ કરવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. તેમણે મનમાં ને મનમાં વિચાર કર્યો કે લગ્નની વિધિ કરી રહ્યા પછી તો સ્યામાનો સ્વીકાર તેમને કરવો પડશે. પહેલાં જે પ્રમાણે પૈસા આપવા હશે તે પ્રમાણે તો આપીશ-પછી કહીશ કે મારી પાસે હવે કંઈ નથી. બહુ થશે તો ગોવિન્દરામનાં પગમાં માફ મસ્તક નમાવીશ આખરે બ્રાહ્મણ છે એટલે માની તો જશે. પણ હા ! ન માને તો શો ઉપાય ? હે ! પ્રભુ ! મેં-માફે બનતું સહુ કર્યું બસ હવે લાચાર છું. આજે આખી જીન્દગીમાં કપટની રેખા સરખી પણ આજેજ ઉપસ્થિત થઈ છે; પરંતુ આવેશમાં ચંદ્રનાથે વિચાર્યું નહિ કે 'પાપનું પરિણામ મંગળમય કદી હોતુંજ નથી.

આકુળ નિરાશા, અનેક પાપ કૃત્યોની જનની-માતા છે. અનેક અંભાન્ત સજ્જન તેના વિરમય પ્રભાવથી પવિત્ર થઈ ચૂક્યા છે. પ્રીય વાંચક ! દત્તિદાસના પૃષ્ઠે ઉપર તેનું ગિર્જાત્ર ચિત્ર જોઈને હૃદય તો કંપી ઉઠે છે.

પ્રકરણ ૩ જી.

ગોવિન્દરામ—“કપટ ? આવું બયંડર કપટ ! ચંદ્રનાથજી ! હું તો ધારતો હતો કે આપ એક બ્રાહ્મ માણસ છો પરંતુ આપ તો એક બયંડર નીચ નીકળ્યા.”

ઉપર, લખેલા શબ્દો બોલતા બોલતા પંડીત ગોવિન્દરામ ક્રોધથી કંપવા લાગ્યા પહેલાં તો ચંદ્રનાથે ડીક ડીક રૂપીયા આપતા માંડ્યા પછી જ્યારે રાત્રીના નીરવ મુહૂર્તમાં અગ્નીદેવની સમક્ષ સ્થામા તેમજ ગોવિન્દરામનો પુત્ર કૃષ્ણરામ વિવાહઅંધનથી અંધાઇ ગયાં ત્યારે ચંદ્રનાથે પોતાનો અસલી અભીપ્રાય પ્રકટ કર્યો, (૮૦૦) રૂપીયા આપવાનું કહ્યું હતું પણ તે પ્રમાણે આપ્યા નહિ એટલે ગોવિન્દરામ ક્રોધાયમાન થયા, તેમજ અન્યજનો જે ત્યાં હતા તે પણ ચંદ્રનાથ ઉપર વ્યંગ તેમજ કટાક્ષના આજુ છોડવા લાગ્યા પણ ચંદ્રનાથ ઉપર કાંઇ અસર થઇ નહિ ગમે તેમ હો પણ અગ્નીદેવની સમક્ષ તે સ્થામાનું કન્યાદાન દઇ ચુક્યા હતા. તે જાણતા હતા કે ગોવિન્દરામ પ્રસન્ન હોવા અપ્રસન્ન હો પણ વિવાહ અંધનને તે વિચિન્ન કરી શકે તેમ નથી. આથી ચંદ્રનાથ નિર્વિકાર ભાવથી ગોવિન્દરામના શબ્દો સાંભળી રહ્યા એ ત્રણ ક્ષણ સુધી તે કાંઇ ન બોલ્યા; અને બોલે પણ પછી સ્ત્રી રીતે, તેમાં કાંઇ જીકું ન હતું. ચંદ્રનાથે કપટજ્વળ પાથરી તો હતીજ. પછી બંદે તે કપટને તેમણે અન્તિમ અવસાન માનીનેજ ક્યું હોય ચંદ્રનાથ ક્રોધી પ્રકૃતીના મનુષ્ય હતા વળી અશિક્ષિત હતા પણ આ સમયે ચંદ્રનાથે એવો ક્રોધ કર્યો વહિ; તેનું કારણ એ હતું કે, તે જાણતા હતા કે તેમના ક્રોધના પરીણામનો અધિક ભાગ તેમની અત્યંત પ્રીય-પુત્રી સમી બત્રીજી સ્થામાને લોભવેલો પડશે. આથી તેમણે હાથ જોડીને અત્યંત નમ્ર શબ્દોમાં શાન્ત ભાવથી કહ્યું-“ મહારાજ! આપ જે કાંઇ કહો છો તે સર્વે સત્ય છે પરંતુ હું શું કરું? હવે મારી પાસે કાંઇ પણ નથી. ધર તેમજ જમીન વેચીને જેટલા રૂપીયાને એકઠા કર્યા હતા, તે સર્વ આપને અર્પણ કરી દીધા. હવે મારી પાસે કાંઇ પણ અવશિષ્ટ રહ્યું નથી. તું તો તેને ગોમાસ

તુલ્ય માનું છું. વિશ્વાસ રાખો ગોવિન્દરામ, કે જો મારી પાસે બીજા રૂપીયા હોત વા હું તેનો કાંઈ પણ પ્રયત્ન કરી શક્યો હોત, તો હું આ પ્રકારે આટલા માણસોની વચમાં આવ નીચ ન ખનત ”

પરંતુ સ્વાર્થી મનુષ્ય પોતાનીજ દષ્ટીથી વિશ્વને જુએ છે, એટલે તે સર્વને સ્વાર્થીજ માને છે. આ સાંભળીને ગોવિન્દરામની મુખમુદ્રા તો વધારે ક્રોધાયમાન થઈ ગઈ અને તેમણે ચંદ્રનાથને કડક શરતોમાં કહ્યું—“ આ વાત તો તમે પહેલાં પણ કરી શકો તેમ હતા, તે સમયે તમે (૮૦૦) રૂપીયા આપવાનો સ્વીકાર કર્યો હતો. જો તમને ખચર હતી કે (૮૦૦) રૂપીયા તમે આપી શકો તેમ નથી તો રહને પ્રથમથીજ કેમ ના કહી-અને મને કપટ કરી દેશો તમે બાકાથી નથી નીચ છે; ચમાર પણ તમારાથી.....”

ચંદ્રનાથ આવા શબ્દો સાંભળવા છતાં પણ ચિત્ત શાન્ત ઊભા રહ્યા. તેમના હૃદયમાં રોષ તેમજ વેદના ઉત્પન્ન થઈ ન હતી તેમ ન હતું, પણ શ્યામાના બાવિ જીવન ઉપર વિચાર કરીનેજ તે ચૂપ રહ્યા હતા, તેમણે ધણીજ કડીનતાથી પોતાની ક્રોધ-પ્રવૃત્તિ રોકી. અન્ય ઉપાય પણ ન હતો.

ચંદ્રનાથે નમ્ર સ્વરે ગોવિન્દરામને કહ્યું કે “ મેં કપટ કર્યું એમાં ચિંતિત સંદેહ નથી. આ અપરાધ મારાથી થયો છે તે હું સ્વીકારું છું. પણ ખરું કહેજો પંડીત ગોવિન્દરામજી ! જો મારી સાચી હાલત મેં જતાવી દીધી હોત તો શું આપ આપના પુત્રનાં લગ્ન મારી બત્રીજી જોડે કરી પણ કરત ? બત્રીજીનો વિવાહ તો કરવોજ હતો બહુ ઠેકાણે ફાંદાં માર્યાં પરંતુ સર્વે ઠેકાણેથી નિરાશાજ મળતી, બ્યારે જોયું કે કોઈ દયા કરતું નથી, ત્યારે ન છુટકે મેં આવું કુકર્મ કર્યું.

હું વૃદ્ધ થયો છું, પણ હજી સુધી મેં કદી આવું કર્મ કરેલું નથી. પણ શું કરું. જ્યારે કાંઈ પણ રસ્તો ન સુઝ્યો ત્યારે આવું પાપી કર્મ મેં કરેલું છે. ખેર જે થયું તે ખરું, હવે ક્ષમા કરો. મહારી લાજ આપના હાથમાં છે. આપ એમ સમજજો કે બાકીના રૂપીઆ દાન દીધા હતા ક્રોધ ન કરશો મહારી સ્થિતિ સામું જરાક નજર કરશો.”

ચંદ્રનાથની આ આધિનતાએ ગોવિન્દરામની ક્રોધ જવાબમાં શીતળ ધારાનું કામ ન કર્યું, પરંતુ અગ્નીમાં ધૂન આહુતિનું કામ કર્યું. તે ગાળતે બોલી ઉઠ્યા—“ક્ષમા ! ક્ષમા કેવી ? લગ્ન વિધી તો થઈ ગઈ પરંતુ તમારી બત્રીજને મહારા ગૃહમાં નહીં પેસવા દઉં બલે પડી રહે જન્મભર તમારીજ પાસે. હું મારા પુત્રનાં ખાઈ તો એક (સાથે) દસ વિવાહ કરી શકું તેમ છું. રાખીડો આપીની આ સર્વ રકમ ! હમે સૌ જઈએ છીએ; તમારા જેવા વિશ્વાસઘાતીનું મુખ જોવું તે પણ એક પાપ છે.”

આમ કહીને સર્વ જવાને તૈયાર થયા. ગોવિન્દરામે પોતાના પુત્ર બણી જોઈને કહ્યું—“ઉઠે આલ ! પંદરજ દિવસમાં તારો વિવાહ જો અન્ય ઠેકાણે ન કરે તો હું બ્રાહ્મણ પુત્ર નહિ.”

ચંદ્રનાથના ધૈર્યણી સીમા ટુટી ગઈ—તેમણે જોયું કે ગોવિન્દરામ આધિનતાને વશ થાય તેવા નથી જ—આતો દેવતાઓને પસંદ કરવાનો રસ્તો છે. પણ ગોવિન્દરામ જેવા નિશ્ચાયર સાથે તો તેમને યોગ્યજ વર્તવું જોઈએ. ચંદ્રનાથ ક્રોધી હતા; વીર હતા; આટલી વાર સુધી તે સહન કરી રહ્યા હતા તે ફક્ત શ્યામાને લીધેજ—પણ હવે તો જોયું કે આતો ઉત્તરો સર્વ નાશ થવા બેઠો છે—હવે શાન્ત તથા આધીન રહેવાથી કામ નહિ પતે. તેમનું વૃદ્ધ-જર્જર શરીર તે સમયે વીર-તેજથી વિસલીન થયું હતું. તેમણે તીવ્ર સ્વરે કહ્યું—“જેઉં ! કાણ એવો

ખંઠાદુર છે જે અહીંથી જવાની હીંમત ધરાવે છે ? સાવધાન !" જે ઉડવા જતા હતા તે સર્વ નીસ્તબ્ધ થઇ ગયા "ગોવિન્દરામજી ! જરા સાંભળો, જે આપ મ્હારી ભત્રીજીને તમારે ગૃહે નહીં રાખો અને આપના પુત્રનો બીજો વિવાહ કરવાનો પ્રયત્ન કરશો, તો હું આપનું ખૂન કરીશ. ત્યારબાદ મારી ભત્રીજીને પણ મારીને હું પણ મરી જશ—પણ આપ મારી ભત્રીજીનો ત્યાગ કરશો અને જીવતા રહેશો તે તો તફત અસંભવીત છે. '

સર્વ શાન્ત હતું—વૃદ્ધ ચંદ્રનાથની વીર-મુદ્રા જોઇને સહુના હોશ ક્રેશ ઉડી ગયા, હજુ સુધી ગોવિન્દરામ બ્રહ્માજી અહંકારથી ગર્જ રહ્યા હતા, તેમનો સર્વ ક્રોધ જતો રહ્યો—પીપળાના પાનની સમાન તે કાંપવા લાગ્યા. લોકોએ બંનેને સમજાવ્યા ગોવિન્દરામે ત્યાર પછી પૈસાની વાત ન કહાડી; પુરોહિતે કહ્યું કે સાયંકાલે છ વાગે વિદાય-ગીરીનું મંગળ શુકૃત દે.

'શકે શાઠ્ય સમાચરેત' નો પ્રયોગ કદી કદી મોટા ધાર્મિક મહાત્માઓને પણ કરવો પડે છે.

x

x

x

x

સૂર્ય નારાયણ અસ્તાચળ પ્રતિ ગમન કરી રહ્યા હતા. ચંદ્રનાથની ફૂંદરમાં તેના પ્રેમની એક માત્ર પાત્ર સ્થામાને વિદાય કરવાની તૈયારીઓ થવા લાગી. ચંદ્રનાથનું હૃદય તે સમયે અત્યંત વિદુગ્ધ થઇ રહ્યું હતું—સંધ્યાના ક્રમશઃ ધાદનર થતા અંધકારની છાયા સમાન તેમ તેમના મન મંદીરમાં ભદ્ર વિવાહની તિમિર રાશી પરિ વ્યાપ થવા લાગી. તેમના મનમાં એવો ભાવ ઉત્પન્ન થયો કે જાણે આજ તેમની પાસેથી સદાને માટે શાન્તિ વિદાય થઇ રહી છે. જે સ્થામાને

તેમણે અત્યંત પ્રેમપૂર્વક ઉછેરી અને જેને લીધે આ વિશ્વની ચિન્તા તેમજ વિપત્તિઓને તેમણે પુષ્પના દગ સમાન સમજ; જે પ્રસન્ન શોભામયી કામળ કીશોરીને તેમણે પોતાની ચોવીસ વર્ષની સાધનાના સુમધુર રૂળ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી હતી, જે મહીમામયી મણીની ઉપલ-
બ્ધીથી તેમણે પોતાની વૈરાગ્ય-કુટીરને ત્યાગી હતી અને ફરીથી અનુરાગ-મંદીરમાં જે પ્રવિષ્ટ થયા હતા, જે પુણ્યમયી ભગીજના વિમળ મુખમંડળમાં તેમણે પોતાની મૃત પ્રાણેશ્વરીનાં મધુર દર્શન પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં-હાય ! આજ તે હૃદયની આલોક માળા તેમની કુટીર તેમજ હૃદયમાં અધિકાર કરીને જઈ રહી છે ! ત્યારે કેમ તે મતના મુખમંડળ ઉપર ધૈર વિષાદની છાયા વ્યાપ્ત ન થાય ?

પાલખીને દ્વાર ઉપર રાખવામાં આવી છે. પણ ચંદ્રનાથે સ્થા-
માને હૃદય-સરસી ચાંપી છે તે તેને છોડી શક્તા નથી. બન્ને અત્યંત રૂદન કરી રહ્યાં છે-વૃદ્ધ તેમજ યુવતી ઉભયનાં લોચનોમાંથી આવણુની વર્ષા સમાન ધારાવાહી અશ્રુધારા વિચૂસીત થઈ રહી છે. કેવું કરૂણ દશ્ય ? વિયોગાન્ત અભિનયનું કેવું દુઃખમય દશ્ય છે !

અન્ને સહુના સમગ્રવ્યાધી ચંદ્રનાથ શાન્ત થયા, પણ તેમનું હૃદય તો સ્થામાનેજ ઝંખતું હતું. રહી રહીને તેમની કલ્પના સૃષ્ટીમાં અમંગળ આવનારો ઉત્પન્ન થતી હતી. ચંદ્રનાથ એ સમયે પોતાની જ દૃષ્ટીમાં ધૈર પાપી પ્રતીત થઈ રહ્યા હતા-વારે વારે વિચારો આવતા કે એવી પુષ્પ જેવી સુકુમાર, ચન્દ્રમા જેવી સુન્દર, અમૃત જેવી મધુર, કરૂણા મૂર્તી, પવિત્ર તેમજ પ્રાણથી પણ અધિક પ્યારી સ્થામાને તેવાના હાથમાં આપીએ એક અક્ષમ્ય અપરાધ કર્યો છે પણ ખાલી અટક છે-હૃદય વળ જેવું કંઈ કરીને તેમણે સ્થામાને આશીર્વાદ

આપ્યો—“ પુત્રી ! વિર સૌભાગ્યવતી હો ! ” હજી છતાં પણ અધિક શબ્દો મુખમાંથી ન નીકળી શક્યા; સ્યામા પણ પ્રજ્વાલ કરી વિદાય થઇ.

સ્યામા ગદા-સદાને માટે આવી ગઇ. થોડે દૂર સુધી ચન્દ્રનાથ પાછળ પાછળ ગયા ! જ્યારે તે કુટીરમાં પાછા ફર્યા ત્યારે તેમને લાગ્યું કે કુટીરમાં ઘેર અધિકાર વ્યાપ્ત થયેલો છે તેમણે દીપક ન પ્રકટાવ્યો-તેમના હૃદયમાંથી તેથી પણ અધિક ઘેર અધિકાર વ્યાપ્ત હતો.

આકુલ પ્રવૃત્તિની કવિતાનો જન્મ, વિલાપ તેમજ રસ આંસુ હોય છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

સ્યામાનો વિયોગ થયે એ માસ થયા. જમીન તેમજ ગૃહ ઉપર ચન્દ્રનાથનો કાંઈ અધિકાર ન હતો, ચન્દ્રનાથ નદિ તટ ઉપર એક કુટીર બનાવીને રહેવા લાગ્યા હતા તેમનું વર્તમાન જીવન અત્યન્ત નીરમ તેમજ લક્ષ્યહીન હતું. દિન તેમજ રાત્રિ તે પોતાની કુટીરમાં કે માથે બહાર પડી રહેતા. તે કોઇની સાથે બોલતા નહિ કે ન તો કોઇની પાસે જતા. કલિકાલમાં પણ ગામના લોકોમાં સહાનુભૂતિ રાખવાનો સ્વભાવ વિનષ્ટ નથી થયો. તેથીજ ગામની અન્તિમ સીમા ઉપર રહેનારા ચન્દ્રનાથના ભોજનને માટે તે લોકો ચિન્તા રાખતા હતા; તેજ કોઇને કોઇ માણસ તરફથી તેમને માટે ભોજનનો અંદોજરત થઇ જતો હતો. વળી ગામના લોક અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખતા હતા કે ચન્દ્રનાથ બ્રાહ્મણ છે, તેથી તેમને અનુસારજ ભોજનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવતી હતી. પણ ચન્દ્રનાથના હૃદયનું અમૃત સ્રાવ ગયું હતું-તેમની દશા તો અત્યન્ત કષ્ટજાનક હતી-આ સમયે તે સન્યાસી જીવન વ્યતીત કરતા હતા, તેનું કારણ અમૃતથી શાન્તિ અથવા

આનન્દમય સંતોષ ન હતું તે સન્યાસના આવરણ નીચે એક ભયંકર વેદના હાહાકાર કરી હતી-ચન્દ્રનાથ તે વેદનામાં બળતા હતા. તેમના હૃદયમાં આ અમંગળમયી ભાવના બધું ભૂત થઈ ગઈ હતી કે સ્યામાના દર્શન પણ હવે તેમને નહિ થાય; સ્યામા તેમના આદરની વસ્તુ હતી; પ્રેમની પુતળી હતી; આનન્દની ધારા હતી; તેમનું સર્વસ્વ હતી-તેથી તેમના હૃદયનું સમસ્ત ભાવ-મંડળ આ અમંગળ વિચારથી તુમુટ્ટ વિલાપમાં સલિત થઈ રહ્યું હતું.

સ્યામા તેમના જીવનની સંજીવની શક્તિએ ચાલી ગઈ ગંભીર નિરાશાથી વ્યતીત થઈ તે કલાકો સુધી સામે પથરાયેલા અસીમ પંથને નિહાળી રહેતા હતા; રાત-દિવસ નદિના તટ ઉપર પાણીના વહેવાનો બળબળ ખૂબી સાંભળતા બેસી રહેતા હતા, પણ શાંતિ તેમજ આશા ઉભયમાંથી કાંઈ તેમને મળતું ન હતું.

એક દિવસ ચન્દ્રનાથ પોતાની કુટીર પાસે બેઠા હતા. શીતલ સમીરની મંદમંદ લહરીઓ આવતી હતી; પરંતુ ચન્દ્રનાથના હૃદયને પ્રકૃતિનું આ શાન્ત ઉજ્જવળ સ્વરૂપ કાંઈ પણ શાન્તિ આપી શકે તેમ ન હતું. આ સમયે એક મનુષ્ય તેમની કુટીર પ્રતિ આગમન કરતો દૃશ્યમાન થયો ચન્દ્રનાથ ઉદાસીન ભાવે તે મનુષ્યના પ્રતિ જોવા લાગ્યા-પણ જેમ જેમ તે મનુષ્ય તેમની કુટીર સમીપ આવતો હતો તેમ તેમ તેમના હૃદયની કુતલક્ષતા વૃદ્ધિ પામતી ગઈ અંતે તે મનુષ્ય કુટીરની સમીપ અવી પહોંચ્યો આવતાંજ તે વ્યક્તિ પ્રશ્ન કર્યો “ભાઈ! શું આપનુંજ નામ પંડીત ચન્દ્રનાથ ત્રીવેદી છે?”

ચન્દ્રનાથે સુન્ય દષ્ટિથી તેની તરફ જોઈને કહ્યું-“હા! મહાર્જન નામ ચન્દ્રનાથ છે. તમે ક્યાંથી આવો છો! હું તો આપને ઓળખતો નથી.”

આગન્ટુક વ્યક્તિએ કહ્યું આપે મહત્તે આજથી પૂર્વે કદી નહિ જોયો હોય તેથી આપ મહત્તે ક્યાંથી ઝોળખો હું રૂપુરથી આવું છું.
ચંદ્રનાથ-“કેમ, તમને કાણે મોકલ્યા છે? શું પંડીત ગોવિન્દ રામજીએ તો તમને નથી મોકલ્યા? ના ભાઈ! મહારી પાસે રૂપીયા નથી.....”

તે માણસે જોયું કે ચંદ્રનાથના મુખ ઉપર ઉન્માદનાં લક્ષણો દેખાય છે-તેથી તે માણસે શાન્તિ તેમજ સાંતવના યુક્ત સ્વરે કહ્યું ‘નહી, મને ગોવિન્દરામે નથી મોકલ્યો. મને તો આપની બત્રીજ સ્યામાએ મોકલ્યો.”

ચંદ્રનાથ-“સ્યામાએ મોકલ્યા છે! શું સ્યામાએ! સ્યામાને તમે ક્યાંથી ઝોળખો? શું આપ ગોવિન્દરામના કાંઈ સગા સખાંધી છો?”

આગન્ટુક-“નહિ, મને સ્વયં સ્યામાએ નથી મોકલ્યો બલકે અન્યની મારફતે મોકલાવ્યો છે. મારી સ્ત્રી તેમજ સ્યામા વચ્ચે પરમ મૈત્રી છે. સ્યામાએ મહારી સ્ત્રીને કહ્યું કે કાંઈ પણ પ્રકારે તેની દશા હાલ આપને પહોંચાડે મારી સ્ત્રીએ મને કહ્યું-અને હું તે સહુ વાતો આપને કહેવાને માટે અત્રે આવ્યો છું.”

ચંદ્રનાથનું હૃદય કંપવા લાગ્યું.-તેમના અમંગળ વિચાર આ સમયે વધારે પ્રબળ રૂપમાં તાણકવ નૃત્ય કરવા લાગ્યા:-તેમણે ઉત્તેજિત સ્વરે કહ્યું-“આહ! જલ્દી કહો સ્યામાની શી દશા છે? મારું હૃદય ફાટી જાય છે.”

આગન્ટુક-“આપ શાન્ત થઈને સાંભળો હું સર્વ કહું છું. પણ જો અધીર વા વ્યાકુળ થશો તો નહિ કહું.”

ચંદ્રનાથે ઘણીજ આકુળ દૃષ્ટીથી તે મનુષ્યની પ્રતિ જોઈને કહ્યું

“નહિ ! નહિ ! હું શાન્ત છું. આપ કહો. જલ્દી કરો. સ્યામા—સ્યામા મ્હારા પ્રાણુથી પણ મને અધીક છે; તેની શી દશા છે, તે જાણવાને માટે હું વ્યાકુળ થાઉં તે શું અચરજ પામવા જેવું છે ?”

આગન્તુક—વાર સાંભળો. જે દિવસથી સ્યામાએ સ્વપ્નર ગૃહમાં પગ મૂક્યો ત્યારથીજ તેના ઉપર સર્વ અત્યાચાર ગુજરે છે. દિનમાં એક વખત ભોજન આપવામાં આવે છે; તે પણ એવું ખરાબ કે ન પૂછો વાત પહેરવા એક ફાટેલો સાલ્કો છે, વાત વાતમાં મારે છે ક્ષણ ક્ષણમાં તેને ગાળો તેમજ કુચાક્યો કહે છે. દાસીની પેઠે તેની પાસેથી ગૃહનું કામ લેવામાં આવે છે. ગૃહથી કુવો અર્થો એક માઇલ દૂર છે, ત્યાંથી પાણી લાવવું પડે છે. શું કહું ચન્દ્રનાથજી ! તે તો સુકાઇ જઇને સોટી જેવી થઇ ગઇ છે; કદી કદી તો તેને તાવ પણ આવે છે પણ તાવમાં પણ તેની પાસેથી કામ લેવામાં આવે છે. કદી કદી તે રૂવે છે, તો તેને સાસુ અને સ્વપ્નર ગાળી ઉઠીને કહે છે કે “હવે રૂવે છે શાને ? જ્યારે તારા કાકાએ હમારી સાથે દગો કર્યો ત્યારે કેમ ન રડી. તું તારા કાકા પાસેથી કાંતો ૩૦૦) બાકીના રૂપીઆ મંગાવી દે, નહિ તો તારા પ્રાણુ લઇનેજ તને છોડીશું.” ચન્દ્રનાથજી ! તે નિશાચરો છે—તેઓ યદિ સ્યામાને મારી નાખે તો પણ કાંઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. સ્યામા તો કોઇ પ્રકારે પણ આ સમાચાર આપને પહોંચાડવા ઇચ્છતી ન હતી—તે જાણતી હતી કે આપને સાંભળીને અત્યંત દુઃખ થશે; પણ મ્હારી સ્ત્રીએ તેને ખૂબ સમજાવી ત્યારેજ તેણે ખૂશીથી સમાચાર પહોંચાડવાની હા પાડી. માટે જો આપ કાંઈ પગલાં લેવા ઇચ્છતા હોતો લો, નહિ તો સ્યામાનું જીવન બહુજ શીઘ્ર સમાપ્ત થઇ જશે.”

ચંદ્રનાથ આ માણસનો સર્વ વૃત્તાંત જ્ઞાતિથી સાંભળી રહ્યા. પછીથી અત્યંત કાઘાયમાન જણાયા—તેમણે તીવ્ર સ્વરમાં કહ્યું—“ડીક છે. તે લોકો અવશ્ય દુષ્ટ-ધુની છે. ૩૦૦) રૂપિયાને માટે તે અવશ્ય મ્હારી ભત્રીજી સ્યામાની હત્યા કરશે. નહિ એમ કદી નહિ થવા દઉં હું કોઈ પણ પ્રકારે ૨૦૦) લાવીને તેમને આપી દઈશ. બાપ! આપે સમાચાર આપ્યા એ મ્હારા ઉપર મહેરબાની કરી છે. આપ સ્યામાને કહી દેજો કે ત્હારા અધમ કાકા તારે માટે સર્વ કાંઈ કરી શકે તેમ છે હાય ! સમાચાર બહુ મોડા મળ્યા. હા, વળી એમ પણ કહેજો કે રૂપિયા નહિ મળે તો પણ આવીશ. અને તે નિશાચરોના હાથમાંથી ઉગારીશ. સ્યામાને કહેજો કે થોડાજ વખતમાં હું ત્યાં આવીશ.”

આટલું કહીને ચંદ્રનાથે તીવ્ર વેગે સામેના પંથે ચાલવા માંડ્યું. લાહી તેમના બાજા ઉપર રાખી હતી; ક્રોધ તેમજ ક્ષોભ હિમય તેમના હૃદયમાં હતા; અમીમય વિચારોનું તુમુલ્ય યુદ્ધ તેમના મસ્તિકમાં થઈ રહ્યું હતું અને તે સામેના રસ્તે ધણીજ ઝડપથી ચાલ્યા જતા હતા. કોણ કહી શકે કે વૃદ્ધ ચંદ્રનાથ આટલી ઝડપથી ચાલી શકે? વાસ્તવિક રીતે હતું પણ તેમજ તેમના હૃદયનો રોષ તેમજ વિષાદ તેમને ધસડીને લાઈ જતો હતો.

નિરાશાનું બિભસ્ત સ્વરૂપ જ્યારે અત્યંત અગ્નિમય થઈ જાય છે, ત્યારે માનવ-હૃદય શિવ કે શેતાનનો બેદ સમજવામાં અશક્ત સિદ્ધ થાય છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

ચંદ્રનાથ હિન્મત્તની માફક સીધેને સીધે રસ્તે ચાલ્યા જતા હતા. તેમના શરીરમાં કોણ જાણે ક્યાંથી, એવી રફૂર્તી ઉત્પન્ન થઈ કે

ચાલતાં ચાલતાં તે થાકતા પણ નથી-આખો દિવસ મુસાફરીમાંજ પૂરો થતો અને રાત્રિના પણ બે ત્રણ કલાક ચાલવામાં જતા. શેષ રાત્રિ કોષ્ઠ સ્થાને પડી રહેતા-પણ આ સમયે પણ તેમને શાન્તીમયી નિદ્રાનાં મધુર સહયોગ પ્રાપ્ત થયો ન હતો તેમના અગ્નિમય વિચાર સંતૃપ્ત સ્વપ્નોનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને મરિતબ્દને નિરંતર અગ્નિ-કુંડ બનાવી રાખતા હતા. ભોજન ક્યાં ! રસ્તામાં ઝાડનાં પાનાં ખાઈ ને ક્ષુધા નિવારણ કરતા હતા. રસ્તામાં આવતી નદીઓનું શીતલ જલ પીને તૃપ્તિ શાન્ત કરતા હતા. તેમને વારે-વારે વિચાર સ્યામાનાજ આવતા. સ્યામાનું જીવન સંકટમાં છે; ૩૦૦) રૂપિયા મળવાથી તે સંકટમાંથી ઉગારી જીવન બચાવી શકે તેમ છે; તો કોષ્ઠ પણ પ્રકારે ૩૦૦) રૂપિયા લાવવા પડશે. આવા વિચારો કરતા તે આગળ વધેજ જતા હતા. ચાલતાં ચાલતાં ત્રીજે દિવસે તે લખનૌ પહોંચ્યા. તેમના ગામથી તે લગભગ ૮૦ કોશ દૂર હતું.

સાયંકાળનો સમય થઈ ચૂનો હતો-હજરતગંજની સડક ઉપર વિજળીના દીવા ઝગમગી રહ્યા હતા. પણ ચંદ્રનાથનું આ તરફ કાંઈ લક્ષ ન હતું. તે તો આમતેમ જોઈ રહ્યા હતા કે કેવી રીતે ૩૦૦) રૂપિયા મળે. તેમના વિચારો રૂપિયા મેળવવામાં હતા, આ સમયે એક માણસ ખભા ઉપર રૂપિયાની થેલી લઈને જતો હતો. થેલી દેખતાં ચંદ્રનાથની આંખો ઉજવળ થઈ ઉડી. તેમણે જોયું કે હવે જ્યારે અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, તો ચૂકવો ચોગ્ય નથી; તે આગળ વધ્યા અને જલ્દીથી તે માણસ પાસે જઈ પહોંચ્યા સહસા એક લાઠી હાથમાં રાખેલી એવો મનુષ્ય પોતાની પાસે આવેલ છે જોઈને તે માણસ કાંઈક ખીન્નો હોય તેમ લાગ્યું-તેથી તેણે પૂછ્યું-“કાણ છે આપ ?”.

ચંદ્રનાથ-“ તમે કોણ છો ? ”

માણસ-“ હું તો એક શેઠનો ગુમાંસ્તો છું, રૂપીયા લઇને તેમને ઘેર જઈ છું. તમે કોણ છો અને ક્યાં જાઓ છો ? ”

ચંદ્રનાથ-“ તમારી પાસે કેટલા રૂપીયા છે ? ”

માણસ-“ પૂછવાની તમારે શી મતલબ ? ”

ચંદ્રનાથ-“ મતલબ છે તેથીજ પૂછું છું. ”

માણસ-“ મતલબ જણાવો ! ”

ચંદ્રનાથ-“ પણ આપને કહેવામાં શી હરકત છે ? ”

માણસ-“ નહિ કહું તો- ”

ચંદ્રનાથ-“ તો આ લાડી દ્વાર પૂછી લઇશ, ”

આમ બોલતા બોલતા તેઓ એક જગ્યાએ થોભ્યા આ જગ્યાએ કાંઈ અંધકાર પણ હતો ફરી ચંદ્રનાથે પૂછ્યું “ જતાવો કેટલા રૂપીયા છે ? ”

માણસ બીયારો ડરી-તેની મુખમુદ્રા ઉપરથી પ્રતીત થતું હતું કે તે ભીરુ છે. તેણે ધીરે અવાજે કહ્યું-“ વધુ નથી કેવળ ૩૦૦) રૂપીયાજ છે. ડીક એટલાજ મારે જોઈએ છે. આ રૂપીઆ આપી કે’ આ સાબળીને તો તે માણસ ભયથી કાંપવા પાડ્યો ચંદ્રનાથની પણ આકૃતી એવી લયંકર ઉન્નત થયેલી હતી કે તેને જોતાં ભલભલા ડરી જાય. તો પણ તે માણસે સાહસ કરીને કહ્યું-“ હું નહિ આપું ! તમે કોણ છો ? બોલાવું સીપાઇને ! ”

ચંદ્રનાથે વિકટ હાસ્ય કરીને કહ્યું હું ગમે તે હોઉં તેથી શું. રૂપીયા અહીં મુઠ્ઠી દો નહિનો લાડી માથામાં મારૂં છું. માથું કુટી જશે સીપાઇને બોલાવવો સહેલ નથી.”

ભયથી વિહ્વળ બનેલા મનુષ્યના મુખમાંથી સહમા નીચેના શબ્દો નીકળી પડ્યા—“દોડો ! દોડો!! મને લુંટી લે છે.” પણ એટલામાં ચંદ્રનાથે પોતાની લાડીનો સખ પ્રહાર કર્યો તત્કાળ તે મૃતાવસ્થામાં પૃથ્વી ઉપર પટકાઈ પડ્યો. ચંદ્રનાથે રૂપીઆની થેલી લીધી અને તીવ્ર ગતિથી ચાલવા લાગ્યા પણ આ સમયે તેમની પાછળ એ ડૉન્સ્ટેબલો પડ્યા હતા. ચંદ્રનાથે જોયું કે હવે રસ્તો નથી એટલે તુરતજ પાછું મુખ ફેરવી સીપાહીઓની સામે દોડતા આવ્યા અને આગળ વાળા સીપાહીને લાડીથી મસ્તક ઉપર પ્રહાર કર્યો લાડી વાગતાંની સાથે પૃથ્વી ઉપર તે લંબાયમાન થઈ ગયો જ્યારે બીજો તો જીવ લાંબને નાહો.

ચંદ્રનાથ તીવ્ર ગતિથી ચાલતા ચાલતા અધિકારમાં વિલીન થઈ ગયા.

ભયંકર જવાગામાં જ્યારે હૃદયનો સમસ્ત અમૃત રસ જળી જાય છે; ત્યારે મનુષ્યત્વનું હિંસક-પશુત્વમાં પરિવર્તન થઈ જાય છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

શ્યામાનું સુકુમાર શરિર તે લોકોના દારૂ અત્યાચારોને સહન કરીને કરમાઈ ગયું હતું; તેનું હૃદયવન પણ અપમાનના નિરંતર વજ્ર પ્રહારથી વિનષ્ટ થઈ ગયું હતું ગોવિન્દરામ અને તેમની પત્નિ તેના ઉપર સદા અત્યાચાર કરતાં હતાં. અને શ્યામાને પતિ પણ તેના ક્રમળ ક્રોમળ હૃદય ઉપર નિર્ભય થઈને પ્રહાર કર્યા કરતો હતો. ક્યાં સુધી સહી શકે ? શ્યામાનું પરિપુષ્ટ કાન્તિમય સૌંદર્ય એકવાર મલીન થઈ ગયું; વળી નિરંતર અત્યાચાર તેમજ દાસી કર્મથી તેનું સ્વસ્થ્ય વિનષ્ટ થયું. શ્યામા હતી તો દરિદ્ર કન્યા પણ તેના કાકાએ તે દરિદ્રતાના દારૂ રાજમાં પણ લહેને કદી કાંઈ પણ

વરતુનો અભાવ છે, એવો અનુભવ થવા દીધો ન હોત. ચંદ્રનાથ સદા તેને પ્રસન્ન દત્તા; તે સદા આ વાત ઉપર ધ્યાન રાખતા હતા કે શ્યામાને વધારે કામ કરવું ન પડે. શ્યામાએ કદી જાણ્યું ન હતું કે કાકાનો ક્રોધ કેવો છે? ચંદ્રનાથ તેને કાંઈ પણ કષ્ટ ન પડે માટે કામ કરવા દેતા નહિ જ્યારે અહિં તેની દશા એવી થઈ ગઈ કે તેનું શરિર આખુંયે ક્ષત-વિક્ષત થઈ ગયું. શ્યામા તો સુકુમાર સુંદરી હતી; આટલા અત્યાચાર તો કદી દાનવ-કીશોરી ઉપર પણ નથી ગુજરાતા. સિર-શક્તી બચાવે વેદનામાં, જવરની તીવ્ર જ્વલામાં, એવી પ્રહારની અસહ્ય વ્યથામાં પણ તેને અડધા માંદગી દૂરથી પાણી લાવવું પડતું હતું. ધરતું સર્વ કામકાજ કરવું પડતું, ગાય બેંસની સર્વ સેવા પણ કરવી પડતી સવારે વહેલી ઉઠતી અને રાત્રે મોડી સુઈ રહેતી. તે પણ પૃથ્વી ઉપર પરતુ શરિરની અત્યંત વેદનાથી તેને નિદ્રા ક્યાંથી આવે? ચંદ્રનાથની પ્રાણુથી પણ અધિક બહાલી ભરી શ્યામાનું આ જીવન વિપાદમય હતું. પરંતુ શ્યામાનું કામગીર શરિર આ સહુ ક્યાં સુધી સહન કરી શકે. અન્તે ઉઠવું, ખેંસવું પણ દુઃખ થઈ ગયું; જવરની તીવ્ર જ્વલામાં તે એટલી બધી વીકળ થઈ ગઈ કે કોઈ પણ પ્રકારે તે પોતાની પૃથ્વીની શય્યા ઉપરથી ઉઠી શકી નહિ. પરંતુ એક પણ વ્યક્તિએ તેની દરકાર-પરવા કરી નહિ. હાય!! જે રાત્રી સુધી શ્યામા પોતાના ઓરડામાંથી બહાર પણ ન નીકળી-પરંતુ કોઈ તેની ખબર સરખુંયે કહાડતું નહિ-તો પછી પાણી પાવાની કે અન્ય વાતોનો સહુદય વાંચક! શી કરવી? ત્રીજે દિવસે તેનું સૌભાગ્ય કે એક સખી તેની પાસે આવી. આ સખીનું નામ ચંદ્રમતી. આજ સખીના પતિએ જઈને ચંદ્રનાથને

શ્યામાની દારૂણ દશાના સમાચાર આપ્યા હતા. ચંદ્રમતીએ જ્યારે આ દશા જોઇ ત્યારે તેના હૃદયમાં અત્યંત વેદના થઇ. તેણે તો નિશ્ચય કરી લીધો કે પોતે તો ત્યાંજ રહીને શ્યામાની સેવા કરશે. પરંતુ તથા દિવસની બચકર અસાવધાનીથી તેમજ તે પહેલાંના પાણ અસ્વાચાર તેમજ અનાદરથી શ્યામાનો જ્વરભીષણ થઇ ગયો હતો. સન્નીપાતનાં લક્ષણ પણ જણાતાં હતાં. ચંદ્રમતી રાત-દિન તેની સેવા કરતી હતી. તેણે એક વૈદ્ય બોલાવ્યો, અને ઔષધોની અવરજા કરી પરંતુ બાવી અટક છે; રોગ વધતોજ ગયો.

વારે વારે શ્યામાના મુખમાંથી “કાકા” ની પ્વતી નીકળવા લાગી વૈદ્ય આજ્ઞા તેમણે કહ્યું કે ‘મસ હવે રોગ અસાધ્ય છે; સાયંકાળ સુધી જીવશે કે નહિ તે પણ એક પ્રશ્ન છે. આ સાંજણી શ્યામાતી સખી ચંદ્રમતી રોવા લાગી શ્યામાએ આંખો ઉઘાડી તેની આંખો લાલ હતી મુખ જ્વરની જ્વાલાથી ગરમ હતું શ્યામાએ જોયું કે ચંદ્રમતી પાસે બેઠી છે. શ્યામાએ પ્રશ્ન કર્યો ‘જહેન! આજે કદંતિથી? ચંદ્રમતીએ જવાબ આપ્યો તેથી તેણી ખુશી થઇ કારણ તેના કામને આવવાની તિથી આજની હતી. રોગીની નિદ્રાની બેદમાં આજોટવા લાગી તેની નિદ્રામાં શાન્તિ હતી, સંતોષ હતો કારણ ‘કાકા આવશે.’

વિશ્વાસ આનંદનો જનક છે.

x

x

x

x

સાયંકાળનો સમય હતો. સૂર્ય ભગવાન અસ્તાચળ ઉપર જઇ પહોંચ્યા હતા. પક્ષી ગણો આમ તેમ ઉડતાં હતાં પૃથ્વી વિવાદ મહાન દૃષ્ટીથી પોતાના પ્રાણેશ્વર પ્રભાકરને જોઇ રહી હતી. પ્રકૃતિ શાન્ત થઇને દિવસના અવસાનનું અંતિમ દૃશ્ય અવલોકન કરવા લાગી ચારે બાજુ કશું શાન્તિ પારા પ્રવાહીત થવા લાગી જેવી રીતે દિવસના

અવસાન પર રજનીનો અંકારાર ક્રમશઃ પરિવ્યાપ્ત થવા લાગ્યો હતો. આ અંતિમ સમયના દારૂણ દૃશ્યને જોઈને પોતાના હૃદયમાં શૈતાની આગંદો અનુભવ કરવાને માટે પંડીત ગોવિન્દરામ પોતાની પુત્રવધુ સ્યામાની ખાસે આવ્યા ચંદ્રમતી સજળ નેત્રથી તે વિષાદમય દૃશ્ય જોઈ રહી હતી એ સમયે સ્યામાએ નેત્રો ખોલ્યાં એકવાર ચોતરફ તેણે જોયું અને પ્રશ્ન પૂછ્યો-“શું કાકા આવ્યા ?”

કીક આ સમયેજ ઉન્મત લાવથી ચંદ્રનાથે ઓરડીમાં પ્રવેશ કર્યો. આવતાજ તેમણે ૩૦૦) રૂપીયાની થેલી ગોવિન્દરામના સામે કેંકડી ઉન્મત લાવથી તેમણે કહ્યું-“રાક્ષસ ! લે તારા આ આકાના રૂપીયા ૩૦૦) ફક્ત આટલાજ માટે તે-નરાધમે મારી પુત્રી-ભત્રીજ સ્યામાનું લોહી પીધું હવે તો તારો ખૂની આત્મા સંતુષ્ટ થયોને ?”

ગોવિન્દરામ ચંદ્રનાથનો ઉન્મત વેશ જોઈને તેમજ તેમનો ઉન્મત સ્વર સાંભળીને ભયથી કંપી ઉઠ્યા આ સમયે સ્યામાએ ચંદ્રનાથને જોઈને જીમ પાડી-“કાકાજી !”

ચંદ્રનાથે જોયું કે સ્યામા મરણ-શય્યા ઉપર પડી છે હવે તે કાંઈ જોઈએ સિવાય રોષ ઉઠ્યા પણ સ્યામાનો સન્નીપાત આ સમયે દૂર થઈ ગયો હતો-તેણે ચંદ્રનાથને શાન્ત થવા કહ્યું. ચંદ્રનાથ શાન્ત પડ્યા. સ્યામાએ કહ્યું-“કાકા ! આપ આવ્યા. જતા જતાં પણ આપનાં દર્શન થયાં. હું ચારત્રિક રીતે ભાગ્યવાન છું. કાકા ! ચરણરજ આપો.”

આ શબ્દ ન હતા-વિષાદ તેમજ વેદનાનું સજીવ ચિત્ર હતું, ચંદ્રનાથે કહ્યું-સ્યામા ! ચાકા ! મરવું હોય તો મારી જોઈમાં જ મરજે આ નિશાચરોની વચમાં હું તને નહિ મરવા દઉં, ગોવિન્દરામ !

ગોવિન્દરામ !! જાણે એમ થાય છે કે આપણું હું ખૂન કરું ! તારા આ ધરને સ્થશાન બનાવી દઉં ! હાય ! નરાધમ ”

સ્વામાએ ક્ષીણ સ્વરે કહ્યું-“ કાકા ! શાન્તિ ધારણ કરો. મરવા દેજો-આ જગ્યાએજ રહને મરવા દેજો. નરક હોવા છતાં પણ આ ભારત-રમણીના પતિનો પ્રસાદ છે. કાકા ! ચરણ રજા.....આપો.”

બન્ને આંખો કાકાના વિષાદ-મંડીત મુખને જોતી જોતી રહી ગઈ. સ્વામા-પ્યારની પ્રતિમા સ્વામા-સહુ દુઃખોથી છુટી અનન્ત ધામે પરવરી. ભગવતીએ તેને પોતાની ગોદમાં લઇને તેની વેદનાને અમૃત ધારાથી શાન્ત કરી દીધી.

x

x

x

x

ચંદ્રનાથના મુખેથી પછી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો નહિ. કપા-યેલા વૃક્ષની જેમ તે પણ સ્વામાના શબ્દના પાસે મૂલાવરધામાં પડ્યા. કાકા તેમજ બત્રીજ-બન્ને સ્વર્ગના પારિજાત-વનમાં સાથે રહેવાને માટે સાથે સાથેજ આહવાં ગયાં. અસ્તુ.

વાંચો !

આજેજમંગાવી !!

વાંચો !

~~સતરમી સદીનું તોફાન~~

ફક્ત થોડી નકલો શીલીકમાં રહી છે માટે તાકીદે

મંગાવો જુદમી રાજસત્તાના જુદમી કાયદાનો

જડમુળથી નાશ કરનાર ભારત માતાનો

વીર પુત્ર અને સાચો સ્વદેશ ભક્ત

સમીચાણાનો

ખાણુર કલોજી

(ઐતીહાસીક નવલકથા.)

જે વાંચતા તમારા રૂપાં એકદમ ખડા થઈ જશે હૃદય કંપી ઉઠશે, તેવો ભયંકર રાક્ષસી અત્યાચાર, ભારતખંડપર મોગલ સુલ્તાનનો હિંદુઓ પર ગુજારેલા અનહદ સીત્તો અત્યંત હિંદુ બાળાઓના લગ્ન વખતે તેમના જોર જુલમથી શિયળ લુટવાનો જુદમી સત્તાનો રાક્ષસી જુદમી કાયદો, તે કાયદાનું જડમુળથી ઉખેડી નાંખી મોગલ સલ્તનતને હુકમનાર મહાન પરાક્રમી વીર નર કલોજીના અપુર્વ પરાક્રમે આજેજમંગાવી વાંચો તેની કીમત ફક્ત પ્યાર આનાજ છે. ટપાલખરચ જુદ.

મળવાનું ઠેકાણું.

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા

કાલુપુર રોડ—અમદાવાદ.

તેયાર છે ? તાકીદ મંગાવો ? ફક્ત થોડીજ નકલો રીલીક છે.
એકી અવાજે વખણાએલું તદ્દન નવુંજ પુસ્તક.

મધુકાન્તા

યાને

મેવાડની સિંહણ

આ પુસ્તકમાં રણધેલી
રજપુત રમણીયોની રણ-
સંગ્રામમાં અપૂર્વ બહાદુરી
વાંચી તમે ખેંધડી આશ્ચર્ય
પામી જશો. હાલ જનતા
ખાનાની જોલમાં સડતી
સુંદરીયોને પ્રથમની માફક
ચોગ્ય કેળવણી આપવામાં
આવેતો નિર્માલ્ય ગણાતી
નારી જાતી આદર્શ દેવીઓ
બની શકે, અને તેમનાથીજ
વીર રત્નો ઉત્પન્ન થઈ,
આખા દેશનો ઉદ્ધાર કરી
શકે, તેમાં જરાપણ શક
નથી. તેવું અત્યંત સુખોદક
માતા, બેન, અને સ્ત્રીયોને

ખાસ વંચાવવા કાયક અતિ ઉત્તમ પુસ્તક હોવા છતાં તેની કિંમત
ફક્ત બાર આનાજ છે ટપાલ ખર્ચ જુદું. માટે તાકીદ મંગાવો.

મળવાનું ઠેકાણું—કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા.

કાલુપુર રોડ—અમદાવાદ.

ભારત માતાની સાચી સેવા
શુદ્ધ સ્વદેશી કાપડ વાપરવામાંજ સમાયેલી છે.

વીદેશીને બુલાવે તેવું સ્વદેશી.
પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, તેમજ બાળકોને ઉપયોગી
સસ્તું સુંદર અને ટકાઉ તરેહ તરેહની
ડીઝાઇને વાળું મનપસંદ કાપડ.

ઘોતીઆં કોટીંગ નાનકલાક બ્લાઉઝ
સાડીઓ સર્ટીંગ મલમલ આરીલરતની સાડી
વોયલ ટવીલ આદર છાપેલી સાડીઓ
વિગેરે રમાલ, નેપકીન, દુવાલ, ટેબલ્કોથ, દરેક
જાતનો માલ તદ્દન નવી ડીઝાઇનનો શા, રમમાં
જેવાને ખુલ્લો છે.

દરેક માહકોએ એક વખત પંચારી ખાત્રી
કરવા ચુકવું નહીં.

ચંદુલાલ માણેકલાલની કું.

રતનપોળ જરમન સીલવર મારકીટ,

અમદાવાદ.

વાંચો ! તાકીદ મંગાવો થોડી નકશો શીલીકમાં રહી છે
માટે તાકીદ મંગાવો.

વીર, શૃંગાર, કદમ્બ, અને ભદ્રભરમોથી ભરપૂર
અત્યંત રસમય નવીન પુસ્તક.

વીરખાવા અને

બુરખાવાળી બલા.

જો તમે ન વાંચી હોય તો
આજેજ મંગાવીને વાંચો, આ
નવીન નવલકથામાં કુંદનપુરના
સેનાપતિ કાળસિંહના દૂર કુકર્મે
વાંચી તમારાં રોમાંચ હિભાં થઇ
જશે બેદી બુરખામાં છુપાએલી
એક બુરખાવાળી બલાની પ્રપંચ-
ખાલ તથા બેદી ભોંયરાના બેદ
ભરમો વાંચી તમે જરૂર આશ્ચર્ય
ચકિત થઇ જશો, વળી પતિ,
પતિનો સાચા હૃદયનો શુદ્ધ દિવ્ય
પ્રેમ, સતીના શિવળની કસોટી,
નરપિશાચોની ભયંકર પ્રપંચખાલ
દશમી અને રાજ સત્તામેળવવા માટે

કાળસિંહનાં કાવત્રાં, અને અનેક અવનવા બેદભરમોથી ભરપૂર તદ્દન
નવુંજ પુસ્તક હોવા છતાં કિંમત ફક્ત આઠ આનાજ છે. માટે આઠ
આનાની ટીકોટા મોકલી મંગાવો ટપાલ ખર્ચ માફ વી પી. થી
મંગલપનારને ટપાલ ખર્ચ બુદ્ધ પડશે
લખો:-કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા. કાલુપુરોડ, અમદાવાદ.

વીસમી સદીની

નવીન શોધ

સંગ્રહણી (ગજતી) માટે અમૃતમય

ઉપાય

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વૈદ્ય ડાક્ટરોની દવા ખાઈ કંટાળેલા, સંગ્રહણી (ગજતી) મુંઝવેના ઝાડા, અતિ-સાર અને આંતરડાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દર્દીને આશિર્વાદરૂપ થઈ પડેલી ચુંવાલીસ વરસના અનુભવની રામબાણુ દવ. માટે રૂબરૂ મલો યા સવાલપત્રક મંગાવો.

અમારું ખાલાનંદ ખચ્ચાઓને રૂઝપુટ આનંદી અને સુંદર બનાવે છે. કીંમત રૂ. ૦-૧૨-૦ પોસ્ટેજ બુદ્ધ.

તા. ક. તથા દરેક રોગની રામબાણુ દવાઓની સલાહ અમારે ત્યાંથી મળશે.

પત્ર વ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો.—

માણુસાવાળા માસ્તર કે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ

રૂપ રપેસીઆલીસ્ટ

કાલુપુર ડાંડીગરાની પોળ, તંબુરાગરાની ખડકીમાં

ધર નં. ૩૫૬—અમદાવાદ.

ગૃહસ્થો આપના બાલ્યચરિત્રને પવિત્ર ને પ્રેમી કરી ઘર
સંસાર સુધારવા ચાહતા હો તેણે મંગાવો ને વંચાવો

પવિત્ર લલિતા

અને

તરણ યોગી

પ્રીય વાંચક વૃદ્ધ આ
નવલ કથામાં મનુષ્ય જાતીને
હર હમેશાં બહેનો દુર કરવાને
બહેનો ચિતાર આ પુસ્તકમાં
આગેહુય આપ્યો છે, વળી
મીત્રની ફરજ કેવી છે, તે
પણ ખુલી રીતે દર્શાવ્યું છે.
પતિ મેળવતાં પવિત્ર સ્ત્રીને
શું શું દુઃખ પડે છે, અને
પતિ પત્નિનો પ્રેમ કેવો નિ-
ર્ભય છે તેનો આગેહુય ચી-
તાર આલેખવામાં આવ્યો છે

માટે તાકીદે મંગાવો. તેની તેની કીમત ફક્ત આઠ આનાજ છે માટે
આઠ આનાની દીકરીટો ગોકલી મંગાવો ટપાસ ખર્ચ માફ, વી. પી. ચી
મંગાવનારને ટપાસ ખર્ચ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા, કાળુપુર રોડ-અમદાવાદ.

પ્રેમ, શૃંગાર, હાસ્ય અને કરુણા રસથી ભરપૂર !

જનસમાજમાં લોકપ્રિય થઈ પડેલું પુસ્તક

દર્શકે અંજામ

યાને

મોતનો પેગામ.

ભાગ ૧ લો. મુલ્ય ફક્ત આઠ આના ટપાલ ખર્ચ જુદું
ભાગ ૨ જો (પુરો મુલ્ય ફક્ત આઠ આના ટપાલ ખર્ચ જુદું
જેમાં—હોળી, ધુળેદી જેવા તહેવારોમાં નિર્દોષ
ગમ્મતથી પેસતો સમાજમાં સડો, વિધાર્થી જીવનમાં
જેઘ્યે તેવો મા બાપનો, અંકુશ નહિ હોવાના
પરિણામે તેઓની થતી દુર્દશા, પઈસાદાર કુટુંબની
છોકરીઓને ગરીબ સાસરામાં સમાશ કરતાં, નડતી
વિટમ્બણાઓ ! વિધુર સાસરો અને નાદાન વરની
વચ્ચે પાનું પડેલી પ્રેમદાની કર્મ કથા ! પુત્ર લા-
લશાની તૃપ્તિના અર્થે પતિ પ્રભુને તજી પરનર
સાથે તકદિર અજમાવતી અબળાઓની અધમ દશા !
વિગેરે ચાલુ જમાનાના વિષયોથી ભરપૂર આ
પુસ્તક છે. માટે તાકીદે મંગાવો.

ખન્ને ભાગ લેગા મંગાવનારને ટપાલ ખર્ચ માફ.
મલ્લવાનું ઠેકાણું—કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા.

કાલુપુર રોડ—અમદાવાદ.

સર્વે પ્રકારના રસાલંકારોથી છલાછલ રસાત્મક અત્યંત
રસિક નવલકથા ઘણાજ સુધારા વધારા સાથે
આવૃત્તિ બીજી (ભાગ ૧-૨ ભેગા)

રસિક મેના

આ રસભરી નવલકથાનુ અત્યંત વિવેચન કરવું તે સોનાપર ઢોળ
ચઢાવવા સમાન છે. બાલિકા, પાતન, સંધવા, પ્રૌઢા, બાળક, યુવાન
દરેકને ખાસ વાંચવા લાયક અત્યંત સુખોષક અને સારામાં સારું લોક-
પ્રિય અતિ હિતમ પુસ્તક હોઈ આહોરોની અત્યંત માગણીથી અમોઝે
તે બન્ને ભાગમાં બેશુ એક્ઝ દળદાર પુસ્તક હમણાંજ ધણા સુધારા
વધારા સાથે બહાર પાડ્યું છે. તેમાં દેશાટનથી થતા ફાયદા પતિ
પત્નિનો ધર્મ, ગુણીકાના પ્યારમાં લપટાઈ, પૈસા તેમજ શરીરની
ખુવારી કરી બેઢાલ બનેલા યુવાનોની કરુણાજનક કચની વગેરે અત્યંત
વિષયોથી બરપુર પુસ્તક હોવા છતાં કિંમત ફક્ત આઠ આના પોરટેજ
જુદુ છે. માટે આઠ આનાની ટીકીટો મોકલી મંગાવનારને ટપાલ ખર્ચ
માફ વી. પી. થી મંગાવનારને ટપાલ ખર્ચ જુદુ.

મળવાનું ઠેકાણું.

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા

કાલુપુર રોડ-અમદાવાદ.

એકે અવાજે વખણાયેલા વાર્તાના પુસ્તકો.

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળાના પુસ્તકાલયમાં
ચોતાના છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલામાંથી થોડા પુસ્તકોનું

મુચીપત્ર.

દુઃખી દંપતી યાને વીશુદ્ધ પ્રેમનો વીજ્ય	૧-૮-૦
મધુકાન્તા યાને મેવાડની સીંહણ...	૦-૧૨-૦
સમીયાણાનો બહાદુર કલોણ...	૦-૧૨-૦
વીર વિજયસીંહ અને વીજયા કુમારી...	૦-૮-૦
નટવર અને ઝરેનો પ્યાલો...	૦-૮-૦
ઇશ્કે અંજામ યાને મોતનો પગામ ભા. ૧ લો.	૦-૮-૦
ઇશ્કે અંજામ યાને મોતનો પગામ ભા. ૨એ(પુરો)	૦-૮-૦
પવિત્ર પદ્મણી યાને સતિનો વિજય...	૦-૮-૦
પવિત્ર લલિતા અને તરણ થોગી...	૦-૮-૦
પુણ્યચંદ્ર અને લલીતા...	૦-૮-૦
તવંગરની તોપ યાને ખાનદાન ખૂની...	૦-૮-૦
મનહર-મેના	૦-૮-૦
સુદર-મણી	૦-૮-૦
રસીક-મેના (બંને ભાગ ભેગા પુરા)	૦-૮-૦
વિરખાળા અને ઘુરખાવાળી બલા...	૦-૮-૦
નિદોષ ખૂની...	૦-૮-૦
કાતીલ કટારી	૦-૮-૦

ઉપરના પુસ્તકો તથા ખીજા બધી જાતના પુસ્તકો હમારે
ત્યાંથી રોકડી કીંમતે અગર વી. પી. થી મળશે માટે એકવાર
મંગાવી ખાત્રી કરો. દરેક પુસ્તકનું ટપાલ ખર્ચ જુદું સમજવું.

મળવાનું ઠેકાણું, કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા.

કાલુપુર રોડ-અમદાવાદ.

દુઃક વખતમાં બહોળો રેલાવો પામેલું અને જન સમાજમાં એ
અવાજે વખણાએલું અત્યંત લોકપ્રિય ધર્મ પંડેલું ઉત્તમ પુસ્તક

દુઃખી દંપતી

યાને

વિશુદ્ધ પ્રેમનો વિજય

ઘણાજ સુધારા વંચા
સાથે આવૃત્તીખીજી લા
ઝેરીમાં રાખવા લાયક
અને દરેક કુટુંબમાં
વંચાવા લાયક, જ્ઞાન
ભંડારથી ભરપૂર દાગદાર
પુસ્તક એક વખત હાથમાં
લીધા પછી પૂરું રાંધે
વગર હોડે સુકવાનું
ન થાય તેવું સર્વે પ્રકાર
રસોથી ભરપૂર આત્મ
રસમય પુસ્તક જે તમે
વાંચ્યું હોય તે આવડે
મંગાવીને વાંચો જે
પતિવ્રતા સ્ત્રીઓના ર

ની કસોટી. પતિપત્નિનો શુદ્ધ દેવી પ્રેમ, દુઃખી દંપતીની સ્વ
સેવા, સાચા પ્રેમનું પરિણામ, અને અશાન્તિમય સંસાર
શાન્તિના તરંગો ઉછાળનાર અને સંસારને સ્વર્ગસમ બનાવત
અત્યંત યોગદાયક પુસ્તક આજેજ મંગાવીને વાંચાડિંમત કે
રૂપીયા દાઢ ટપાલખચે ચાર આના અલગ. - લખો—

કેશવલાલ મગનલાલ દુવવાળા કાળુપુર રોડ-અમદાવાદ.

